

Istina o našim biskupima u doba rata

(1)

Piše:
Slavko Antunović

Stanoviti krugovi neumorno ponavljaju i u svijet čitatelja utiskuju puci o krvnji Katoličke Crkve u Hrvata za genocidne zločine u prošlom ratu na našem tlu.

U svjetovnom tisku u Hrvatskoj, na primjer u tjedniku »Danas« broj 300, u članku »Dedijerove generalizacije odozdo«, pobijaju se veoma argumentirano takve priče u odnosu na Vatikan i u odnosu na Katoličku Crkvu u Hrvatskoj (obuhvaćajući vjernike i svećenike), ali ne i na naše biskupe, pa u navedenom članku čitamo: »Time se nimalo ne umanjuje... činjenica koju valja opetovati, naime, da katolički vrh nikada nije javno i otvoreno osudio ustaške zločine.«

Zbog ovako javno ponavljanih nestina, potrebno je već jednom iznijeti pred naše čitatelje, katolike, istinu o držanju naših biskupa u vrijeme rata, i to vjerodostojne dokumente koji govore glasnije i snažnije od svakog drugog jezika. Svi dokumenti koji će se ovdje navoditi odnosno citirati objavljeni su u našoj zemlji poslije rata, i, koliko je poznato, ni jedan nije bio zabranjen niti na bilo koji način osporen.

Episkopat Jugoslavije, pa ni onaj s područja NDH, nije se tijekom rata ni jednom sastao u punom sastavu. Održana je samo jedna Biskupska konferencija, od 17. do 20. studenoga 1941., i poslovni odbor u ožujku 1945. Prema tome, biskupi su djelovali uglavnom samostalno svaki u svojoj biskupiji (Službeni vjesnik Zagrebačke nadbiskupije broj 4/45).

Biskupska predstavka Paveliću

S Biskupske konferencije iz studenoga 1941. predana je ondašnjem poglavniku NDH Antu Paveliću predstavka koja je sadržavala: prosvjedno pismo mostarskog biskupa Alojza Mišića od 18. kolovoza 1941., prosvjedno pismo istoga biskupa od 7. studenoga 1941., prosvjedno pismo banjalučkog biskupa Josipa Garića, prosvjed protiv nasilnog i protuzakonitog prevodenja pravoslavaca na katolicizam, prosvjed protiv postupaka prema Srbima i Židovima. Predstavka je završavala riječima: »Crkva mora... osuditi zločinstva... te zahtijevati puno poštovanje čovjeće ličnosti bez obzira na dob, spol, vjeru, narodnost ili rasu, jer su svi ljudi djeca Božja i za sve je umro Krist« (Službeni vjesnik, 5/45).

Ivan Mužić u svojoj knjizi »Hrvatska politika i jugoslavenska ideja« (Split, 1969.) kaže: »Bezakonja je bilo toliko (misli na nasilne prelaski) da je došlo do prosvjedovanja i u redovima same Katoličke Crkve... S biskupske konferencije u studenom 1941. upućena je Paveliću predstavka u kojoj se prosvjeduje protiv zločinstava prema pravoslavnima« (str. 235).

Dr. Ivan Cvitković u knjizi »Ko je bio Alojzije Stepinac«, Sarajevo, 1986., o ovom BK kaže gledje nasilnih prelazaka da je u predstavci biskupa stajalo: »crkvena je hijerarhija jedina ovlaštena... po kanonskim odredbama, izdavati za te crkvene prijelaze direktive i propisivati odredbe, tako da je mimo crkvenih autoriteta isključena svaka akcija u tom pogledu« (str. 104); gledje odnosa prema pravoslavnima: »neka im se ne sa-

mo zajamče nego i dadu sva građanska prava i osobito pravo osobne slobode i pravo vlasništva... neka se najstrože zabrani svaka akcija za rušenje grko-istočnih (pravoslavnih) crkvi i kapela i otuđivanja njihovih vlasništva« (str. 110–111); spominje i posebnu rezoluciju protiv progona Židova (str. 200).

Cvitković u svojoj knjizi spominje i dva pisma: »Februara 1942. godine kardinal Maglione posao je pismo Marcone (legatu u NDH) u kojem zahvaljuje za milosrdno djelo hrvatskih biskupa u korist pojmenutih Jevreja i drugih deportiraca« (str. 204).

I drugo pismo od 8. svibnja 1943., u kojem Marcone piše kardinalu Maglioneu: »Protiv ustaških ekscesa i mišljanja vlade u preobraćenje šizmatika protestirao je hrvatski episkopat na konferenciji održanoj u Zagrebu novembra 1941. godine« (str. 210).

Mladen Colić u knjizi »Takozvana NDH 1941.«, Beograd, 1973., kaže

Predstavka s BK poslana je i u Rim (Petešić, »Katoličko svećenstvo u NOB-u«, str. 97).

Kakvo je to »poznato reagiranje« bilo sa strane ustaških vlasti. Navodno i jedno pozitivno u odnosu na narod u Hercegovini: »Za stožernika u Mostar je došao novi čovjek iz Zagreba koji je imao... uvesti režim zakonitosti i pomirljivosti« (Službeni vjesnik 5/45 i Petešić str. 97).

U odnosu na biskupe reagiranja su bila drukčija, pa tako Cvitković u navedenom djelu dokumentu kako je prosinca 1941. Slavko Kvaternik posao feldmaršalu III Reicha izvještaj »O neprijateljskom stavu... katoličkog Klera u NDH protiv Nezavisne države Hrvatske i Njemačke« (str. 111–112).

Isti Cvitković tvrdi da je »u zasjedanju samih Biskupskih konferencijskih vlasti NDH vidjela tendenciju jedne »prosrpske i panslavističke po-

I sasvim redoviti liturgijski prizori — poput ovog na fotografiji koja prikazuje kako zagrebački nadbiskup služi svečanu misu na blagdan sv. Ante g. 1942. — za Vladimira Dedijera su dokaz o kolaboraciji episkopata s fašističkim okupatorom.

za biskupe s ove BK: »Izrazili su nešlaganje s prelazom kako ga vrši država« (str. 370).

Napetost u odnosima između NDH i Crkve

Ćiro Petešić u feljtonu »Vatikanska istraga«, objavljenom u zagrebačkom »Vjesniku«, kaže za ovu BK: — navodi citat iz pisma Marcone u Rim: »Hrvatski je episkopat na konferenciji u Zagrebu u studenom 1941. protestirao protiv ustaških ekscesa i upitnja vlasti u obraćenje raskolnika« (»Vjesnik« od 27. 2. 82.) — za tu BK kaže: »Razmatrala je i druga aktualna pitanja: pitanje Židova, deportiranje Slovenaca... nabroja niz stvarnih slučajeva u kojima se teško ogriješilo protiv života i imovine pravoslavnih u Hrvatskoj« (»Vjesnik« od 6. 3. 1982.); — s ove BK predan je Paveliću protestni memorandum, pa Petešić kaže: »Poznato je, naime, bilo Pavelićovo reagiranje na biskupski memorandum« (»Vjesnik«, 6. 3. 1982.).

litike«, zbog čega je došlo do »napetosti u odnosima između NDH i Crkve« (str. 111).

»Zbog ove predstavke (s BK) nastalo je u vladinim krugovima veliko neraspoloženje prema zagrebačkom Nadbiskupu. Kako se kasnije doznao, vlada je zaključila uhapšenje zagrebačkog Nadbiskupa« (Službeni vjesnik, 5/45).

Grof Ciano u izvještaju Mussoliniju donosi razgovor s Pavelićem od 15. i 16. prosinca 1941. pa kaže: »Pavelić prilično mirno gleda na držanje stanovništva. Katolički Kler je u Hrvatskoj osobito utjecajan; niži kler se ponaša vrlo povoljno, a viši ne-povoljnije; neki biskupi su otvoreno neprijateljski raspoloženi« (B. Krizman: »Pavelić između Hitlera i Musolinija«, str. 245–246).

Crkvu ne štede ni ustaški ni četnički banditi

U II. knjizi »Dokumenti historije KPH« prenosi se članak iz ratnog »Vjesnika« od 1. 10. 1942. u kojem se

govori o »nasrlaju fašističkih barbari, koji ne štede ni vjere, ni Crkve, ni svećenstva... U Pavelićevoj državi... neki svećenici koji se nisu pokazali spremnim blagosloviti krvava ustaška zlodjela, bačeni su u zatvore... Crkvu i svećenstvo danas ne štede ni ustaški ni četnički banditi« (str. 249).

Kardinal Maglione 21. veljače 1942. zahvaljuje se hrvatskim biskupima na zauzimanju za Židove i Srbe te što prosvjeduju protiv prisilnog prevođenja u drugu vjeru (Dedijer: »Vatikan i Jasenovac«, str. 725).

»Veliki rabin u Zagrebu, Freiberger, piše papi Piju XII., Zagreb, 4. kol. 1942.: »Zahvalnost za sve što su predstavnici Svetе Stolice i biskupi učinili za Jevreje« (Dedijer: »Vatikan i Jasenovac«, str. 726).

Masucci, tajnik Marconea, zapisa je u svoj dnevnik izjavu Pavelićeva kapelana Jurčeva: »Biskupi nisu učinili ništa da navedu Svetu Stolicu na priznavanje nove vlade. Poglavnik je predobar katolik, ali kad bi zavisilo od mene, ja bih počeo progoniti, ne vjeru, već biskupe«, (B. Krizman, isto, str. 142).

»Magnum crimen« — vrelo optužaba

Biskupi su ostali dosljedni do kraja rata, pa su u poslanici od 24. ožujka 1945. mogli izjaviti: »Osudivali smo sve struje... sve koji su polazili sa stajališta da mogu lišavati bližnjega njegovih ljudskih prava, jer je možda druge narodnosti, rase ili staleža« (Katolički list, br. 13/45).

Cini se da je jedan od krivaca što je na naše biskupe iz doba rata bačena ljaga, koja se ponavlja do danas. Novakova knjiga »Magnum crimen«. Zato, I. Bešker u »Vjesniku« od 16. ožujka 1986., osvrćući se na tu knjigu, kaže: »Ne može se, napokon, ne uzeti u razmatranje i činjenicu da je stanovit broj pojedinaca, navedenih u Novakovoj knjizi... poslije dao značajan doprinos sredovanju odnosa između Crkve i društva.«

Ciril Petešić, koji je proučavao ovu problematiku, u navedenoj svojoj knjizi kaže još o hrvatskim ratnim biskupima: »Pojedini biskupi, što se manje zna, imali su više ili manje kontakte s NOB-om, izravno ili neizravno, pa čak i neki za koje se za vrijeme rata nije ni slutilo« (str. 57); — za svećenika Rittiga u partizanima kaže da je »praktično imao veze sa svim biskupima u Hrvatskoj« (str. 149); — na svečanom zasjedanju ZAVNOH-a u Splitu 14. travnja 1945., uz prisustvo nekih biskupova, šibenski biskup Mileta je rekao: »Mi biskupi naših primorskih biskupija sa svojim svećenstvom, čestitamo svako dobro provjednu vlasti federalne Hrvatske« (str. 153).

I na kraju, evo jednog svjedočanstva kojemu će se teško tko moći uprotiviti, a to je svjedočanstvo dr. Vladimira Bakarića, prvoga predsjednika vlade Federalne Republike Hrvatske, koju je on izrekao u Saveznoj narodnoj skupštini u Beogradu 24. ožujka 1946. Tad je rekao »da se visoki službeni funkcionari Klera sve do početka godine 1945. (praktički do kraja rata) nisu angažirali za Nijemce i NDH« (Dedijer, isto, str. 719).

(Nastavlja se)

Istina o našim biskupima u doba rata

(2)

Mostarski biskup o. Alojzije Mišić

Mnogi autori koji napadaju svećenike, biskupe i Crkvu u Hrvata za vrijeme prošloga rata, izdvajaju ovoga biskupa kao jedinoga koji je digao glas protiv ustaških zlodjela. Ciril Petešić u knjizi »Katoličko svećenstvo u NOB-u« navodi četiri intervente ovoga biskupa: — Okružnicu svećenstvu od 30. lipnja 1941. u kojoj odlučno osuđuje bezakonja, pljačkaško i bratobuilačko divljanje ljudi, željnih oštve (str. 96); — Protest kod generala Lakse »protiv samovoljnih i nečovječnih akcija pojedinaca« (str. 96); — Pismo od 18. kolovoza zagrebačkom nadbiskupu, gdje kaže: »Prilike u kojima živimo, sa svake su strane nezgodne... staro i mlađe, muško i žensko gone kao roblje« (str. 96); — I još jedno pismo od 7. studenoga 1941. na isti naslov: »Došlo je napokon i do raseljavanja masa u Srbiju. Jauk, plač, žalost — bježanje na sve strane« (str. 97).

Uspješna intervencija za 50 uhićenih Srba

Kao što je prethodno rečeno, ova dva pisma razmatrana su u studenome 1941. na BK i predana uz ostale prosvjede Paveliću.

Biskup Mišić umro je 26. ožujka 1942. u 82. godini života (»Kat. list« od 16. 4. 1942.).

Mostarski biskup dr. Petar Ćule

Postavljen je za biskupa 1942. bez pitanja poglavnika NDH, što je, po pisanju B. Krizmana, vrlo uzbudilo i razbjesnilo Pavelića.

U knjizi Lj. Bobana »Hrvatska u arhivima izbjegličke vlade 1941—1943.«, u izvještaju A. Juretića J. Krnjeviću od 10. 6. 1942. piše: »Najnoviji sukob s Crkvom je u pitanju imenovanja biskupa dr. Ćule (Mostar) i dr. Šimraka (Križevci) koje je uslijedilo bez znanja i pitanja vlade u Zagrebu. Dr. Puk, ministar pravde i bogoštovljiva, izdao je okružnicu da vlada ovu dvojicu ne priznaje biskupima« (str. 161).

U Službenom vjesniku zagrebačke nadbiskupije navode se dva njegova interventa. — U kolovozu 1944. prosvjeđuje što su zbog ubojstva generala Simića uhićili 50 Srba, pretežno komunista, i svi su trebali biti strijeljani kao taoci. Intervencija je u potpunosti uspjela, svi su uhapšenici pušteni kućama (broj 1/45); — 20. siječnja 1945. pismeno prosvjeđuje kod Pavelića i traži puštanje na slobodu iz Jasenovačkog logora grupu mostarskih intelektualaca Srba i Hrvata. Intervencija je samo dijelomično uspjela; uglavnom, iz logora su svi pušteni (br. 7/45).

Hvarski biskup mons. Mihal Pušić

Ciril Petešić u već spomenutoj knjizi piše kako je biskup Pušić prisustvovao pojedinim konferencijama NOP-a i kako je bio otvoren prema NOB-u, te da je na razne načine suradivao s NOP-om. Posebno mu se priznaje što je dostavljao pojedine izvještaje svećenika iz NOB-a u Vatikan (str. 217 i 262).

Na pojedine prigovore nekih kričićara da je biskup Pušića prikazao previše pozitivno, Petešić je u

Vjesniku od 20. 11. 1982. i 11. 12. 1982. još temeljitije dokazao Pušićevu ispravno držanje u vrijeme rata.

Splitsko-makarski biskup dr. Kvirin Bonefačić

U knjizi »Uspomene na političke ljude i događaje«, Zagreb, 1969., Ivan Meštrović opisuje kako ga je biskup Bonefačić po okupaciji Splita 1941. upozorio da se čuva, jer je saznao da mu Talijani rade o glavi (str. 276).

Predstavnik biskupa Bonefačića, mons. Vicko Fulgozi, prisustvuje svečanom zasjedanju ZAVNOH-a (Petešić, str. 153).

U knjizi Lj. Bobana »Hrvatska u arhivima izbjegličke vlade 1941—1943.« piše u pojedinim izvještajima: — 10. 6. 1942. »Antiustaški je Bonefačić« (str. 160); — 2. 1. 1942. »Bonefačić nije sam loš čovjek« (str. 344); — 15. 3. 1942. »Splitski biskup Bonefačić čini se da je prema Talijanima nešto odlučniji. Potpisom bez pitanja, prilikom incidenta s bombama bačenim na oficirsku menzu u Splitu, pod jedan proglašen gradanstvu, ispratio se je i uspio da potpis bude demantovan« (str. 355).

Kotorski biskup i administrator dubrovačke biskupije dr. Pavao Butorac

Za ovoga biskupa ne iznose se nikakvi posebni podaci o držanju u vrijeme rata. Međutim, u 3. izdanju Enciklopedije Jugoslavije, jedini od ove generacije biskupa, našao je svoje mjesto kao istaknuti znanstvenik i u svakom pogledu pozitivna ličnost.

U istoj knjizi Lj. Bobana u izvještaju J. Juretića J. Krnjeviću 10. 6. 1942. stoji: »Biskupi se drže dobro: Stepinac, Garić, pok. Mišić i Butorac (Kotor)« (str. 160).

Biskup se zauzeo za episkopu i pravoslavnog svećenika

Šibenski biskup o. dr. Jeronim Mileta

»Glas Koncila« od 22. studenoga 1981. dokumentirano navodi: — 8. 7. 1941. traži od zadarskog nadbiskupu da se nešto učini za šibenskog pravoslavnog episkopa i njegove popovice; — 1942. piše »Dalmatinskoj vladici« u Zadar i traži da se puste na slobodu djevojke uhapšene i deportirane u Italiju; — 4. 12. 1942. na istu adresu traži milost za »četiri čestite djevojke« uhapšene i odvedene čak u Rim; — 15. 1. 1943. piše talijanskoj prefekturi u Zadar tražeći da se puste na slobodu pravoslavnog svećenika iz Istana Milan Macura i žena mu Anka, »jer da su to čestiti ljudi«, a znao je da mu je sin Slobodan aktivni partizan; — 20. 5. 1943. šalje hitne brzojave talijanskem kralju, Mussoliniju i Papu da spriječi strijeljanje 198 talaca zbog 66 oborenih telegrafskih stupova; — 19. 5. 1943. za istu stvar se zauzima i kod Piera, šefa kabinetu u Zadru; — 12. 8. 1943. piše Ministarstvu unutrašnjih poslova u Rim, tražeći da se pusti iz zatvora preko 40 uglednih Šibenčana.

Petešić u svojoj knjizi za ovoga biskupa još dodaje: — partizanskom svećeniku Petanu daje jurisdikciju (str. 118); — uhapsili mu tajnika na

Piše:
Slavko Antunović

Kontaktira sa Svetozarom Rittigom (Petešić, str. 148); — 1943. posjećuju ga Svetozar Rittig, dr. Ivan Ribar i Vlada Zečević (Petešić, str. 137).

Na zahtjev našeg biskupa Sveta Stolica intervenirala pri talijanskoj vladi

Prosvjeduje kod »talijanskog prefecta na Sušaku, omraženog Podesta... Zbog nasilja Talijana... koje će izazvati još veću mržnju našeg naroda prema okupatoru« (ratni list »Naprijed« od 30. 6. 1943.).

Dedijer u navedenoj knjizi kaže da ovaj biskup 4. 8. 1943. »Prilikom audijencije kod pape Pija XII. iznosi tešku situaciju u svojoj biskupiji u kojoj se nalazi ostrvo Rab na kojem je početkom mjeseca jula 1942. otvoren koncentracijski logor sa najbednjim uslovima života... Moli intervenciju Svetu Stolice.« Sveta Stolica intervenira 11. 8. 1943. kod talijanske vlade (str. 731).

Sredinom rujna 1943. daje biskup Srebrnić Izjavu u korist NOB-a koju su prenijele tadašnje partizanske novine »Naprijed« od 29. 9. 1943. i »Primorski borac« od 3. 10. 1943. (Petešić, str. 137. i »Dokumenti historije KPH«, str. 320).

Beogradski nadbiskup dr. Josip Ujčić

9. lipnja 1941. pismeno prosvjeduje protiv progona pravoslavaca u NDH (Petešić: »Vatikanska istra...«, Vjesnik od 9. 3. 1982.); — 9. srpnja 1941. piše zagrebačkom nadbiskupu Stepincu o tome kako se u Beogradu gleda na progone Srba u Hrvatskoj (Službeni vjesnik, br. 5/45); — 24. 12. 1941. šalje pismo Crvenom križu u Hrvatskoj da bi »kompetentni faktori ublažili za pravoslavni Božić zarobljenicima njihovu sudbinu« (Službeni vjesnik, br. 5/45).

»11. 6. 1941. uputio Stepincu pismo... upozorava na žalbe što se u Hrvatskoj postupa nepravedno i nehumano sa stanovnicima pravoslavne vjere« (Boban, isto, str. 281).

»Upućivao je poruke u Rim s izvještajima o zločinima« (Boban, isto, str. 282).

Dedijer, inače nesklon katoličkim biskupima, piše u svojoj knjizi »Prilog...«: »Lepu uspomenu, u borbi za hrišćansku uzajamnu pomoć, kako to Sveti Pismo uči na mnogim mestima, ostavio je i beogradski nadbiskup dr. Josip Ujčić« (str. 546).

Prilikom 80. rođendana Predsjednika Republike, Josip Broz Tito, odlikovao je nadbiskupa Ujčića Ordenom zasluge za narod I. reda.

Dakovački biskup dr. Antun Akšamović

Masucci, tajnik opata Marcone, upisuje u svoj dnevnik 29. 9. 1941. kako poglavnik kapelan Juričev izjavljuje za dakovačkog biskupa Akšamovića da se »žali na držanje biskupa koji, po njegovom mišljenju, ne podupire vladu s oduševljenjem« (B. Krizman, isto, str. 142).

Davao je jurisdikciju svećenicima u partizanima pa tako i dr. Franji Didoviću, koji je pisao vrlo poхvalno o držanju svoga biskupa u doba rata.

Stjepan Brlošić-Štroco u knjizi »Đakovština u NOB-u«, Đakovo, 1986., ističe privrženost svećenstva dakovačke biskupije NOP-u, posebno ističući Davidovića, župnika iz Drenja.

U knjizi Lj. Bobana »Hrvatska u diplomatskim izvještajima izbjegličke vlade«, Zagreb, 1988., citamo u izvještaju od kolovoza 1942.: »Ima u toj tami nekoliko svetih zvezda. Spominjem imena triju biskupuna: Alojzija Stepinca, dakovačkog biskupa Akšamovića i splitskog Bonefačića. Akšamović se, na primer, demonstrativno povukao sa svog položaja. Činio je sve moguće da olača život Srbima« (str. I/66).

(Nastavlja se)

Biskup fra Alojzije Mišić

Istina o našim biskupima u doba rata

(3)

Subotički biskup mons. Lajčo Budanović

Za vrijeme cijelog rata bio je od madžarskih fašista interniran negdje u Madžarskoj.

»Katolički župnik Kajić i Budanović, katolički biskup u Subotici, internirani su« (Boban, isto, str. 158).

Zbog ubojstva episkopa Platona — banjolučki biskup u bolnici

Banjolučki biskup o. Jozo Garić

Protestira protiv hapšenja banjolučkog pravoslavnog episkopa Platona (Službeni vjesnik, br. 4/45).

Iz izvještaja od 23. 12. 1941. piše za episkopa Platona: »Biskup Garić pošao je na to intervenirati u ustaški glavni stan u Banja Luci, gdje mu je bilo obećano da se Platon neće ništa dogoditi. Kad je Platon ipak ubijen, »Garić je dobio nervni napad, preveden je u bolnicu... Kažu da javno optužuje ustaška zverstva« (Boban, isto, str. 342).

Suspendirao je svećenika fra Vjekoslava Filipovića čim je saznao da se ovaj priključio ustašama (Bešker u »Vjesniku«).

Križevački biskup (vladika) dr. Janko Šimrak

Imenovan za biskupa u vrijeme rata bez pitanja vlade NDH. Što je, po Krizmanu, veoma razbjesnilo Pavelića.

Pravoslavni svećenik Aleksandar Skočić tvrdi da je ovaj biskup slao partizanima pomoći, i to u miličnu kunu, po svom rođaku svećeniku dr. Ivanu Šimraku. Taj svećenik je ostao u partizanima, gdje je i poginuo (Petešić, str. 142).

Tvrdi se da je vladika Šimrak surađivao i sa Svetozarom Rittigom (Petešić, str. 149).

Biskup Šimrak je s nadbiskupom Stepincom i biskupom Burićem od BK izabran u odbor trojice za rješavanje pitanja u vezi s prelascima na katoličanstvo. Moscatello u izvještaju od 20. 1. 42. tvrdi da je »odbor biskupa... stvoren u svrhu da se oteža i osuđeti agitacija raznih fana-tika i stane na put njihovim zloupotrebljama« (Boban, isto, str. I/25—26).

Sarajevski nadbiskup dr. Ivan Šarić

Za ovog nadbiskupa u postojećoj dokumentaciji ne nalazimo nekih pozitivnih poteza. Čini se da je svemu kriva njegova pjesnička duša, kad je išao 1941. pjevati neku odu Poglavniku. Ali kažu da je isto tako pjevao Franju Josipu, kralju Aleksandru, Stjepanu Radiću, Mačeku... ali im je uvijek na vrijeme i okretao leda (Boban, isto, str. 29).

Tako u jednom izvještaju arhivima izbjegličke vlade piše: »Šarić... napiše u 'Katoličkom tjedniku' po koju oštru na adresu ustaša« (Boban, isto, str. 160).

Zagrebački nadbiskup dr. Alojzije Stepinac

U ovom dijelu izlaganja bit će češćega pozivanja na knjigu V. Dedića »Vatikan i Jasenovac«. Zbog boljeg razumijevanja, ne radi se tu o Dedićevim stavovima; nego o stavovi-

ma odnosno poznatoj obrani Ive Politea, kojom je on branio nadbiskupa Stepinca, a koja je obrana u cijelosti tiskana u Dedijerovoj knjizi.

Stavove Ive Politea treba posebno respektirati jer, prilikom otkrivanja njegove spomen-ploče na Svačićevu trgu broj 4 u Zagrebu, čitamo u »Večernjem listu« od 14. 3. 1987. da je Polite »jedan od najeminentnijih jugoslavenskih pravnika... istaknuti društveni i javni radnik, znanstvenik, nastavnik, pravni pisac i misiljac«.

»Za vrijeme Prvog svjetskog rata... prijavio se dobrovoljno za borbu protiv Austro-Ugarske monarhije te je postao jugoslavenskim dobrovoljcem« (Dedić, str. 697).

Godine 1937. preuzima pokroviteljstvo nad Odborom za pomoć izbjeglicama... koji su pred Hitlerovim progonom bježali iz svojih domovina« (Dedić, str. 697; Službeni vjesnik, br. 2, 1986).

»Agenti Gestapo koji su zatim (1941.) došli u Hrvatsku, imali su razlog da ga zbog toga uhapse« (Dr. Ivan Cvitković: »Ko je bio Alojzije Stepinac«, str. 195—196).

14. siječnja 1940. dolazi iz Beograda u Zagreb knez Pavle s ciljem vladom. Na ulazu u crkvu svetog Marka pozdravlja ga nadbiskup Stepinac, ali mu spočitava i gaženje ljudskih prava tadašnjeg režima zbog čega je nadbiskup trebao biti uhapšen (Katolički list od 18. 1. 1940).

30. kolovoza 1940. dolazi nadbiskup Mile Budak, koji »je, tražio od Stepinca da ne smeta rimokatoličkim svećenicima... da suraduju... s ustaškim organizacijama«. Stepinac ga je odbio (Dedić: II. knjiga »Pri-lozi...«, str. 355—356).

● Prosvjed protiv protužidovskih zakona

Povodom nekih izjava da je nadbiskup imao nekih udjela u stvaranju NDH, naš povjesničar Bogdan Krizman u intervjuu časopisu »Start«, broj 392/84, kaže: »Nisam našao u arhivima neki trag o kontaktima Stepinca s Nijemcima uoči proglašenja NDH« (str. 15).

Prvi dana NDH nadbiskup prosvjeduje kod Predsjedništva ustaške vlade zbog planiranog strijeljanja Srba taoca u šumi kod Markuševca. Između ostalog je rekao: »Po katoličkom moralu nikada nije dozvoljeno ubijati taoce za krivice koje su drugi počinili« (Službeni vjesnik, br. 4/45).

23. travnja 1941. piše protestno pismo ministru Artukoviću »povodom najavljenog donošenja protužidovskih zakona« (Službeni vjesnik, br. 7/45 i Cvitković, str. 196).

12. svibnja 1941. piše svima župama svoje nadbiskupije da prime od nacista progname slovenske svećenike: »Mole nas komad Kruha i za Krov... preko njih Isus u prilići kuca na vrata i srca...«. Tako je spašeno oko 300 slovenskih svećenika (Službeni vjesnik, veljača 1986).

13. svibnja 1941. zapisano je u nadbiskupovu Dnevniku: »Iz Slovenije je izgnano više od 50% katoličkih svećenika koje smo primili i smjestili kako smo znali i mogli« (Cvitković, str. 87).

14. svibnja 1941. piše Paveliću protestno pismo u kojem prosvjeduje protiv strijeljanja 260 Srba u Glini (Službeni vjesnik, br. 4/45. i AKSA br. 6/81).

Piše:
Slavko Antunović

Zahvaljujući procesu demokratizacije, koji se odražava i u sredstvima javnog priopćavanja mnoge teme prestaju biti tabu-teme. Ipak, u ovom feltonu o stvarnom ponašanju hrvatskih biskupa u ratno doba iznose se samo podaci koji su već bili objavljeni u različitim publikacijama u ovoj zemlji, pa su prema tome pristupačni našoj javnosti. Razumije se da bi zacrtana tema zahtijevala dublju i svestraniju prouku, koja nužno prelazi okvire novinskog feltona, no dok nemamo takve prouke, i ovi — već objavljivani, ali ovdje zajedno skupljeni podaci stanovit su doprinos upoznavanju te tematike.

Dr. Janko Šimrak, križevački vladika

● Uspješni prosvjed za episkopa Dositeja

15. svibnja 1941. piše okružnicu o prelascima na katoličku vjeru, da se mogu vršiti samo po načelima katoličkog morala, a ne onako kako to nasilno provodi državna vlast (AKSA br. 6/81).

Prosvjeduje kod mjerodavnih organa protiv uhićenja i zatvaranja zagrebačkog mitropolite Srpske pravoslavne Crkve, Dositeja (Službeni vjesnik, br. 4/45).

Prosvjed je uspio, Dositej je iz zatvora u Petrinjskoj ulici u Zagrebu sedinom svibnja 1941. prebačen u Beograd, gdje je u manastiru Navedenju umro 14. siječnja 1945. (Dedić, isto, str. 474).

21. svibnja 1941. njemački predstavnik u Zagrebu, Kasche, u jednom svom izvještaju iznosi: »Pavelić kaže da ustaška Hrvatska ne želi da sa zagrebačkim nadbiskupom Stepincom ustupiti političke veze« (B. Krizman: »Pavelić između Hitlera i Mussolinija«, str. 38).

Isti Kasche u drugom jednom izvještaju kaže za Himmlera: »Predložio mi je nadalje da budno pazim na nadbiskupa Stepinca koji da je čovjek Vatikana i nepouzdani« (Krizman, isto, str. 331).

Da budno pazi na zagrebačkog nadbiskupa, predložio je Himmler i mladom Kvaterniku (Krizman, str. 314).

22. svibnja 1941. piše nadbiskup ministru Artukoviću protiv nošenja

židovskog znaka i protiv progona Srba i Židova. U pismu između ostalog kaže: »Svaki dan gledamo nove proglašene odredbe, jedna stroža od druge, koje pogadaju kako krive i čisto nevine osobe«; pa traži »da se poštuju osoba i ljudsko dostojanstvo« (Službeni vjesnik, br. 7/45. i Cvitković, str. 198).

30. svibnja 1941. ponovno šalje predstavku ministru unutrašnjih poslova u kojoj se i opet zauzima za proganjene Židove (Službeni vjesnik, br. 5 i 7/45).

6. lipnja 1941. Pavelić posjećuje Hitlera i u tom prilikom izjavljuje Ribbentropu: »Visoki katolički Kler i nadbiskup Stepinac Alojzije raspolaženi su protiv ustaškog pokreta« (Krizman, isto, str. 140).

Ivo Politeo, nadbiskupov branitelj na sudu, izjavio je dokumentirano: »Nadbiskup Stepinac bio je objekt mržnje Pavelićeve. Ta je mržnja bila toliko da npr. Pavelić... nije nikada ušao u nadbiskupski dvor (Dedić, str. 707).

A povjesničar Krizman u »Startu« broj 392/84 tvrdi za nadbiskupa Stepinca: »Daleko sam od toga da bih tvrdio da je on bio simpatičan Paveliću« (str. 15).

11. lipnja 1941. piše nadbiskupu zagrebačkome beogradski nadbiskup Ujčić pa između ostalog priznaje: »Ovdje, hvala Bogu, znamemo da ste, preuzvšeni, na svršetku svibanjske pobožnosti osudili izvjesne metode te naglasili 'principle kršćanske ljubavi i pravednosti'« (Cvitković, isto, str. 147).

Koncem lipnja 1941. saznaće nadbiskup da se pripravlja uhićenje župnika župe sv. Marka u Zagrebu, Svetozara Rittiga. On ga o tome obaveštava, da bi se na vrijeme nekako sklonio. Rittig se je nešto kasnije priključio partizanima (Petešić, str. 134).

● »Nikoga se ne smije siliti da priđe u Katoličku Crkvu«

Nadbiskup prima novo pismo od 9. srpnja 1941. poslano od beogradskog nadbiskupa, kojim se prosvjeduje protiv zločina nad srpskim narodom u Hrvatskoj. Nadbiskup Stepinac, uz svoju dopunu, ovo pismo upućuje Paveliću. (Službeni vjesnik, br. 5/45).

Nadbiskup »podnosi Vladu pismo sveštenika okupljenih u Žažini koji traže obustavu protjerivanja pravoslavaca u Srbiju koji su prešli na katoličku veru« (Dedić, isto, str. 736).

11. srpnja 1941. piše nadbiskup novu okružnicu, kojom se prosvjeduje protiv »nasilnog pokrštavanja«, pa u njoj kaže: »Nikoga se ne smije siliti da pređe u Katoličku Crkvu, ali nikoga se ne smije ni odbiti, ako iskreno i s pravim uvjerenjem želi stupiti u njezinu krilo« (Službeni vjesnik, veljača 1986).

Dedić u navedenoj knjizi (str. 736) spominje sličnog sadržaja »cirularno pismo« od 19. listopada 1941.

»Nadbiskup iste 1941. šalje svećenicima svoje Nadbiskupije povjerljivo pismo u kojem kaže: Kada dođu k vama osobe židovske ili pravoslavne vjeroispovijesti, koje se nalaze u smrtnoj opasnosti pa žele konvertirati na katolicizam, primite ih da spasite ljudske živote... Kada prođe ovo vrijeme ludila i divljaštva, oni će se moći opet vratiti u svoju vjeroispovijest« (Službeni vjesnik, veljača 1986).

Miroslav Krleža, koji inače nije bliskan nadbiskupu Stepincu, zapisaо je o prelascima u katoličanstvo 13. veljače 1977. »Počinjemo ponovno o Stepincu... Došao je rat. On predstavlja Crkvu, morao je, ako je htio da se održi u ime svojih vjernika, kontaktirati s vlašću. Pokrštavao je Židove i pravoslavce. Primao ih pod svoje krilo da ne izgube glavu« (E. Čengić: »S Krležom iz dana u dan«, str. 200).

(Nastavlja se)

Istina o našim biskupima u doba rata

(4)

Piše:
Slavko Antunović

»Telegram N. Miroševića 06. 07. 1941... Odnos s Katoličkom Crkvom nisu dobri... Pavelić je razočaran i revoltiran što Sveti Stolica nije htjela priznati novi režim u Hrvatskoj. Položaj nadbiskupa Stepinca koji ne uživa simpatije ustaša... a hoće sačuvati svoju nezavisnost, nije lak« (Boban, »Hrvatska u izvještajima«, str. I/19).

21. srpnja 1941. nadbiskup piše Paveliću i prosvjeđuje protiv deportiranja u logore Srba i Židova, odnosno protiv »okrutnog i nečovječnog postupka s nearijevcima i pravoslavcima« (Službeni vjesnik, br. 5/45).

Kako je Pavelić reagirao na ova pisma? »Par dana poslije ovoga pisma uhapšen je zagrebački kanonik dr. Lončar i doskora osuđen na smrt« (Službeni vjesnik, br. 5/45).

29. srpnja 1941., na upozorenje glinskog župnika Žužeka, nadbiskup odmah intervenira i uspijeva spasiti iz zatvora, a vjerojatno i od smrti, 150 žena Srpskinja iz Glane i okoline (Službeni vjesnik, br. 6/45, i Petešić, str. 89).

Zbog zasluga na spasavanju srpskog življa u Glini i okolicama, župnik Žužek je primio brojna priznanja od društvene zajednice, Srpske pravoslavne Crkve, a nadbiskup Stepinac ga zbog istih razloga 1946. imenuje začasnim kanonikom (Petešić, str. 93).

26. listopada 1941., na blagdan Krišta Kralja, nadbiskup u propovijedi naglašava: »Na jednu bih vaš stvar želio napose upozoriti... to je ljubav prema bližnjemu, prema čovjeku bez razlike kako se zvao«, tražeći od svojih vjernika »da poviju što je ranjeno, da utješe što je žalosno, da obrišu suze onima što plaku« (Katolički list od 31. 10. 1941.).

U studenome 1941. piše nadbiskup Stepinac svim hrvatskim biskupima da se zauzmu za Slovence, protjerane od strane nacizma na području Hrvatske, a »čim je saznao za Slovence u logoru kraj Banje Luke, šali je im veću svotu novaca da si nabave pokrivače, odijela i hranu« (Službeni vjesnik, veljače 1986.).

Nr. Nikola Živković u knjizi »Ratna šteta« navodi: »73.000 Slovenaca s područja Slovenije naseljeno je na područje NDH« (str. 267).

● Ustaše odlučili ubiti zagrebačkog nadbiskupa

Od 17. do 20. studenoga 1941. održana je u Zagrebu Biskupska konferencija, na kojoj je velika udjela imao zagrebački nadbiskup. Paveliću su dostavljena prosvjedna pisma biskupa Mišića i Garića, te prosvjedi protiv zločina koje provode ustaške vlasti (Službeni vjesnik, br. 5/45).

Nadbiskup je Stepinac sve dokumente s ove BK 3. prosinca 1941. poslao u Rim papi (Petešić, str. 97).

Zbog prosvjeda BK i slanja obavijesti o tome u Rim »nastalo je u vladinim krugovima veliko neraspoloženje prema zagrebačkom nadbiskupu; kako se poslije doznao, vlast je zaključila uhapšenje zagrebačkog Nadbiskupa« (Službeni vjesnik 5/45).

29. studenoga 1941. piše nadbiskup Paveliću u korist pravoslavnih Srba: »da spasimo veliki broj duša, ljudi dobre volje, mirnih seljaka koji žive među katolici. Oni poznaju katolike i oni njih poznaju« (Dr. S.

Vrcan: »Vjera i politika« u listu »Naše teme« broj 12/72, str. 2016).

6. prosinca 1941. ponovno nadbiskup piše Paveliću i traži da se barem za Božić olakšaju patnje logorašima — da mogu primiti poklon-pakete, da se mogu javiti svojima i da im se daju i druge olakšice, a da su mu »ovaj čas najviše na scru vjernici koji se nalaze smješteni po logorima u Jasenovcu i Lobotu« (Službeni list, brojevi 5 i 7/1945).

»Telegram Lj. Hadži-Dorđevića ambasadi u Ankari 14. 12. 1941... U Zagrebu strašno stanje... Niko ne veruje u pobjedu Nemačke... Biskup Stepinac drži se dobro i pomaze rad protiv Pavelića« (Boban, isto, str. II/52).

20. prosinca 1941. i opet piše Paveliću protestirajući protiv ustaških zločina (Petešić: »Istraga...«, Vjesnik od 2. 3. 82.).

25. prosinca 1941., na Božić, u svojoj katedrali nadbiskup propovjeđa: »Svjećoci smo kad milijuni ljudi trpe... kad se malo njih raduje, ali mnogo njih plače i uzdiše... Nema veličine na ovome svijetu pred kojom bi strepio Gospodin Bog« (Katolički list, br. I/1942).

29. prosinca 1941., povodom pravoslavnog Božića, zajedno s predstavnikom Crvenoga križa iz Beograda, intervenira »u korist srpskih zarobljenika koji se nalaze u logorima da bi ih se pustilo kućama ili im moglo dati pakete« (Službeni vjesnik, br. 5/45).

Kod Dedijera za ovu intervenciju stoji: »Na molbu beogradskog arhiepiskopa interveniše kod Ministarstva unutrašnjih poslova u korist interniranih i zarobljenih Srba tražeći da se oni oslobole ili da mogu da dobiju pakete iz Srbije« (str. 736).

30. prosinca 1941. zajedno s legatom Marconeom, a povodom pisma nadbiskupa Ujčića od 24. 12. 1941., intervenira kod Pavelića zbog uhićenja pravoslavnog episkopa Save Trlajića (Službeni vjesnik, br. 5/45).

● Prosvjed protiv rušenja pravoslavnih crkava

Iz izvještaja konzulata u Jeruzalemu od 4. 1. 1942.: »Držanje visokog katoličkog Klera, sem izuzetaka, na punoj je visini. Crkva pomaže kolikogod može. Mnogi svećenici kažu: »Kuda ovo vodi? Naročito se dobro drži nadbiskup dr. Stepinac« (Boban, isto, str. II/13, 14).

9. siječnja 1942. piše u Rim kardinalu Maglioneu zbog spašavanja 200. Židovske djece bez roditelja (Cvitković, str. 20 i Dedijer, str. 725).

20. 01. 1942. dr. Prvoravni Grisogono piše nadbiskupu Stepincu pismo u kojem dešantira da je pisao neko pismo, falsifikat, i odaje priznanje njemu i drugim svećenicima koji su »spremno i aktivno pridoneli svoje simpatije za proganjene pravoslavnje Srbe« (Boban, »Hrvatska u arhivima«, str. 289).

U veljači 1942. prosvjeduje protiv rušenja pravoslavnih crkava, posebno one u Senju, koju uspijeva spasiti (Službeni vjesnik, br. 6/45). Isto je tako uz velik napor uspio spasiti od rušenja i pravoslavnu crkvu u Zagrebu.

Ivo Politeo, nadbiskup branitelj, predočio je na sudu dokument od 8. veljače 1942. kojim nadbiskup zabranjuje četvoricu svojih svećenika

Zahvaljujući procesu demokratizacije, koji se odražava i u sredstvima javnog priopćavanja mnoge teme prestaju biti tabu-teme. Ipak, u ovom feltonu o stvarnom ponašanju hrvatskih biskupa u ratno doba iznose se samo podaci koji su već bili objavljeni u različitim publikacijama u ovoj zemlji, pa su prema tome pristupačni našoj javnosti. Razumije se da bi zacrtana tema zahtijevala dublju i svestraniju prouku, koja nužno prelazi okvire novinskog feltona, no dok nemamo takve prouke, i ovi — već objavljivani, ali ovdje zajedno skupljeni podaci stanovit su doprinos upoznavanju te tematike.

sudjelovati u ondašnjem Hrvatskom saboru (Dedijer, str. 708).

23. veljače 1942., prilikom otvorenja Hrvatskog sabora u crkvi svetog Marka u Zagrebu, nadbiskup je Paveliću (prema Politeovim riječima) »jasno spočitno dosadašnje nepoštene i nepravedne zakone i njegovu manjkavost odgovornosti«, pa je Pavelić »nakon govora sav bijesan rekao svome pratioču: što će ga ovaj balavac, hajme, Nadbiskup, učiti politiku« (Dedijer, str. 708).

Nadbiskupov branitelj Katičić u svojoj obrani spominje i freću nadbiskupovu okružnicu, od 2. ožujka 1942., kojom se prosvjeđuje protiv nasilnih prelazaka na katolicizam (Dedijer, str. 737).

7. ožujka 1942. piše nadbiskup ministru Artukoviću i prosvjeđuje protiv pogona Židova te kaže: »Ne može se dati pravo da se individualno nevine ljudi progoni« (Cvitković, str. 199).

Dedijer piše: »Lično interveniše kod Poglavnika kako bi se postiglo oslobođenje iz koncentracijskog logora gospodina Stevana Cirića, bivšeg jugoslavenskog ministra, brata pravoslavnog biskupa« (Dedijer, str. 737).

Na Uskrs 1942. u propovijedi nadbiskup među ostalim kaže: »Danas kad hiljade ljudi plače na zemlji... Danas kad se na sve strane diže dim od spaljenih ognjišta... (Katolički list, str. 16/1942).

U izvještaju Ministarstvu vanjskih poslova 12. 3. 1942. piše: »Od jednog gospodina iz Zagreba sam čuo da je jednom Jevrejinu uspjelo da pobegne iz Jasenovačkog logora i da ga Stepinac čuva kod sebe kao »corpus delicti« protiv ustaša. Između Katoličke Crkve i Pavelića nastala su tivenja zbog bestijalnih postupaka« (Boban, »Hrvatska u izvještajima«, str. I/236).

Stjepan Gaži piše 25. 3. 1942. u izvještaju iz Ženeve: »Na obim Biskupskim konferencijama Nadbiskup je energično protestirao u ime Crkve protiv progona Srba i Židova (Boban, »Hrvatska u arhivima«, str. 4).

Isti Gaži piše 31. 3. 1942.: »Nadbiskupu se Stepincu mnogo ne zamjera što ne vodi nikakvu direktnu akciju protiv režima jer je to u njegovom položaju sada teško. U svakom se slučaju nikako ne može reći da je za režim... Nadbiskup zaступa mišljenje da pokatoličavanje treba dozvoliti samo u slučajevima kad to može spasiti ljudi od nesreće« (Boban, isto, str. 47).

Isti Gaži u izvještaju Krnjeviću piše 7. 4. 1942.: »Prisilnog pokatoličavanja sa strane Katoličke Crkve nema, a Stepinac dozvoljava pokatoličavanje samo ako je to nužno, da se zaštiti pučanstvo. Stepinac je protivan režimu kao i visoki Kler« (Boban, isto, str. 53—54).

● Katolički ženidbeni listovi za pravoslavne vjernike

»Telegram M. Jurišić 23. 4. 1942... Stepinac u oštrom sukobu s Pavelićem te bi trebalo da ga Vilder manje napada« (Boban, »Hrvatska u izvještajima«, str. I/62). Navodno je Vilder nepravedno napao nadbiskupa Stepinca preko Radio-Londona.

»Izvještaj N. Vilhara, 25. 4. 1942... O držanju Klera kaže g. Č. da se je svjetovno svećenstvo uglavnom držalo dobro osim nekoliko iznimaka. Dobrom držanju prečnjačio je nadbiskup Stepinac koji je u ustaškim redovima neobljubljen... Mnogi Židovi koji su došli u Split priznali su da su spašeni od katoličkih popova. Nadbiskup je Stepinac dozvolio popovima da izdaju uverenje raznim Židovima i Srbima da su katolici ili su im izdavali ženidbene listove da su vjenčavani u katoličkoj crkvi. Takve su isprave mnogima koristile na putu do Splita kod legitimiranja ustaškim ili njemačkim vlastima i policiji« (Boban, isto str. 206).

Stjepan Gaži u izvještaju od 2. 5. 1942. iz Berna, nakon što piše da neki mladi svećenici prihvataju ustaške ideje, tvrdi: »U svemu tome nadbiskup Stepinac ponaša se dostojno. On nikada nije sudjelovao u ovoj djelatnosti nižega Klera i to se provodilo protiv njegove volje« (Boban, »Hrvatska u arhivima«, str. 63).

Isti Gaži piše 20. 5. 1942.: »Stepinac se mnogo zauzimlje za Srbe i Židove, ali njegov je upliv neznatan. Njegov put u Rim bio je pitanje Dalmacije i Međimurja koji su imali potpasti pod respektivne biskupe« (Boban, isto, str. 67).

U svibnju 1942. intervenira nadbiskup kod Pavelića zbog »vijesti o iseljenju pučanstva s Korduna« (Službeni vjesnik, br. 6/45).

31. svibnja 1942. propovijeda u Crkvi Gospe Lurdske u Zagrebu: »Bilo bi apsurdno govoriti o nekom novom poretku u svijetu... ako se u tom poretku ne bude poštovala ljudska ličnost« (Službeni vjesnik, br. 2/77, i Dedijer, isto, str. 704).

1. lipnja 1942. ponovno piše ministru Artukoviću pismo »u kojem protestuje zbog hapšenja Franje Rihara koji je proveden u Jasenovac« (Cvitković, str. 89).

Isti Gaži u izvještaju od 2. 6. 1942. piše: »Viši Kler je protuustaški i ne odobrava masovna pogubljenja. Nadbiskup Stepinac napravio je sve što može, on je uložio protest protiv presude suda koji je kanonika Lončara osudio na smrt i na njegov protest presuda je izmjenjena u dvadeset godišnji zatvor« (Boban, isto, str. 75).

U izvještaju A. Juretića od 10. 6. 1942. stoji između ostalog: »Stepinac pomaže, zaštićuje što više može pravoslavne i Židove. Svaki dan ima kod sebe Židove i pravoslavce... Imači neprestano protestira protiv progona Srba, napose žena i djece. Tako je pred osam dana tražio da mu dopuste da se poskrbi za nekih 900 srpske siročadi i da ostar govor protiv pljačke i ubijanja. Mnogo pomaže materijalno sve bez razlike: Slovence, Srbe i Židove« (Boban, isto, str. 160—161).

U istom se izvještaju govori o »spasavanju srpske djece. Oko 6000 srpske djece... dovedeno je u Zagreb, Sisak i Jasku. U sporazumu s Budisavljevićem i Smoljanom ta su djeca preko Nadbiskupa smještena po hrvatskim selima seljacima koji su ih objeručke privatili. Bilo je dirljivih slučajeva samilosti i ljubavi. Djeca su spašeno od sigurne smrti« (Boban, isto, str. 164).

(Nastavlja se)

Istina o našim biskupima u doba rata

(5)

29. lipnja, na Petruvo, kaže u propovijedi za pravoslavne Srbe: »Crkva je učinila sve... da tu svoju djece zaštiti, jer je ne vode politički motivi, nego briga za spasenje duša« (AKSA br. 7/1984 i Dedijer, isto, str. 704—705).

Gaži u izvještaju od 20. 8. 1942. piše: »Dio visokog Klera apsolutno su protivnici režima. Na čelu ove grupe nalazi se nadbiskup Stepinac... Oni su protiv svakog aktivnog angažiranja Klera u ustашki pokret. Stepinčeve propovijedi redovito su zaplijnjene« (Boban, isto, str. 477).

»Svakodnevno interveniše i vadi ljudi iz zatvora i logora«

Stanislav Rapotec u opširnom izvještaju od kolovoza 1942. spominje na više mesta i nadbiskupa Stepinca, npr.: »Ima u toj tami i nekoliko svetih zvezda... Spominjem imena triju biskupa: Alojzija Stepinca, Aksamovića i Bonefačića... Kod zagrebačkog biskupa dr. Alojzija Stepinca bio sam lično... Lično je veoma mnogo učinio za premnoge proganja Srbe i Hrvate, pa čak i Židove. Smestio je i obezbedio preko 500 proteteranih slovenačkih svećenika, brine se za izdržavanje 200 Poljaka, svakodnevno interveniše i vadi ljudi iz zatvora i logora, pobrinuo se za ishranu i sigurnost velike grupe srpske dece itd. Stavio mi je na uvid sve svoje propovedi u kojima dosta jasno šiba i kritikuje današnji režim... Odnos između vlasti i dr. Stepinca je takav da biskup stalno očekuje hapšenje... Raspravljujući o domoci srpskim i slovenačkim izbjeglicama biskup dr. Stepinac je ponudio svoje usluge i našao se spreman da pomogne na način kojega će nadležnim usmeno izneti« (Boban, »Hrvatska u izvještajima«, str. II/66-67).

U knjizi »Radovi Instituta za hrvatsku povijest«, vol. 16 od 1983. piše kako su prilikom deportiranja Židova u Zagreb, 12. 8. 1942. »više male djece prijateljske i susjedne obitelji sakrili i sačuvali u Hrvatskoj i Zagrebu« (str. 201). Pouzdano se zna da je mnogo djece spasio nadbiskup Stepinac, kao npr. 3 dječaka (Ivu, Edu i Vladu — izmišljena imena; ustvari, Messinger, Grouz...) koje je predao na čuvanje salzejancima.

U istoj knjizi piše da je 1942. nadbiskup spasio iz zatvora u Staroj Gradiški neke žene i da je uspio sprječiti deportaciju HSS-ovaca u Austriju (str. 199, 218 i 220).

3. rujna 1942. piše okružnicu i traži hranu za gladne: »Mnoga su naša sela od bezdušnika popaljena, mnogo je onih koji su morali ostaviti svoje kuće i kućišta pa se sklonili da spase golij život... Svi smo djece jednoga Oca Nebeskoga« (Katolički list, br. 36/1942). Iz gornjih riječi očito se vidi da nadbiskup misli na nevolje ljudi ispod Kozare; međutim, o tom pitanju bit će poslije više riječi.

U izvještaju Đ. Duričića Ministarstvu vanjskih poslova od 8. 9. 1942. između ostalog piše: »Prema vestima iz Zagreba nadbiskup dr. Stepinac je protiv masovnog prelaza pravoslavnih Srba u katoličku veru. Hrvatska Katolička Crkva želi da se prelaz u katolicizam vrši samo na osnovu religioznog učešća, a ne zbog nekih političkih razloga« (Boban, isto, str. 1/19).

A. Ratuša, preživjeli svećenik iz logora Jasenovac, piše o svojim logo-

raškim dojmovima, za rujan 1942. »Luburić je naredio... popove na teški rad! Stepinac je bio dobrovoljac, neka sada trpe njegovi popovi« (»U nove zarje«, str. 144—150, i Petešić, str. 125).

15. rujna 1942., na upozorenje pakačkog kapelana Sruka, nadbiskup intervenira kod Pavelića za 200 pakačkih Srba koji su odvedeni kao taoci u Jasenovac. Intervencija je uspjela i svi su taoci vraćeni kućama (Službeni vjesnik, br. 6/45).

12. listopada 1942. »Nadbiskup ponovo uspješno interveniše kako bi spasio život na smrt osuđenih i iz zatvora oslobođio političke zatvorenicike« (Dedijer, str. 737).

25. listopada 1942., na blagdan Krista Kralja, kaže nadbiskup u propovijedi: »Svi narodi i rase potječu od Boga... Svakim narod i svaka rasa... imade pravo na život dostojan čovjeka i na postupak dostojan čovjeka... Zato je Katolička Crkva u vijek osudivala, a i danas osuđuje nepravdu i nasilje koje se počinjava uime klasnih, rasnih i narodnosnih teorija« (Službeni vjesnik, br. 2-3/46, 2/77; AKSA br. 7/85; Dedijer, isto, str. 705).

Za ovu propovijed Politeo kaže: »Ovo je glasna osuda Jasenovca, Jadovna, Dachaua i Auschwitza i svih onih nasilja koje su činili Hitler i Pavelić, a najviše osuda rasizma« (Dedijer, str. 705).

1. studenoga 1942., na Sve svete, rekao je nadbiskup u propovijedi: »Oplakujemo tolika ubojstva... Oplakujemo nepravedna nasilja koja se nanose mirnim i dobrim ljudima« (Katolički list, br. 46/1942).

Na intervenciju svećenika Augustina Kralja iz kapelanie Crveni Bok kod Sunje od 16. 10. 1942. zauzeo se nadbiskup kod Pavelića pa je uspjeo da se nakon nekoliko dana, 25. 10. 1942., vrati iz jasenovačkog logora oko 2000 Srba, prelaznika na katoličku vjeru (»Glas Koncila« od 18. 9. 1988. i sisačke novine »Jedinstvo« od 4. 2. 1988.).

2. studenoga 1942. piše nadbiskup Artuković: »U travnju ove godine priveden je i interniran u Jasenovac župnik Franjo Rihar iz Gornje Stubice. Mi smo uvjereni da je nevin osuđen« (Službeni vjesnik, br. 6/45).

Artuković je 17. 11. 1942. odgovorio da je Rihar uhapšen 20. 4. 1942. jer nije služio svečanu misu 10. travnja 1942. i sudjen na 3 godine (Cvitković, str. 89).

21. studenoga 1942. upućuje nadbiskup zahtjev Ravnateljstvu za javni red i sigurnost da se olakšaju patnje logorašima i da se »dopusti dobrotvornoj ustanovi 'Karitas' da se za Božić dostave, barem najpotrebnijima, bez razlike vjere, pošiljke s hransom, odjećom i lijekovima« (Službeni vjesnik, br. 6/45).

Briga za kozaračku dječu

2. prosinca 1942. piše nadbiskup u Rim Svetoj Stolici, zauzimajući se za Židove deportirane iz Hrvatske u Poljsku (Cvitković, str. 199).

U izvještaju od 3. 12. 1942. A. Juretić piše J. Krnjeviću: »Istini za volju zagrebački Nadbiskup čini mnogo, ublažujući patnje proganjenu. Izrekao je nekoliko propovijedi — najjača zadnje nedjelje listopada« (Boban, »Hrvatska u arhivima«, str. 169).

U drugoj polovini 1942. nadbiskup se Stepinac u više navrata zauzima

Piše:
Slavko Antunović

Zahvaljujući procesu demokratizacije, koji se odražava i u sredstvima javnog priopćivanja mnoge teme prestaju biti tabu-teme. Ipak, u ovom feltonu o stvarnom ponašanju hrvatskih biskupa u ratno doba iznose se samo podaci koji su već bili objavljeni u različitim publikacijama u ovoj zemlji, pa su prema tome pristupačni našoj javnosti. Razumije se da bi zacrtana tema zahtijevala dublju i svestraniju prouku, koja nužno prelazi okvire novinskog feltona, no dok nemamo takve prouke, i ovi — već objavljeni, ali ovdje zajedno skupljeni podaci stanovit su doprinos upoznavanju te tematike.

na spašavanju kozaračke djece, o čemu postoji veći broj dokumenata.

Zorka Skriba, ratno dijete s Kozare, danas izjavljuje: »U lipnju 1942. zajedno s ostalom djecom dopremljena sam u Jastrebarsko. U međuvremenu je Alojzije Stepinac, nadbiskup, u propovijedi bio pozvao vjernike neka usvajaju pravoslavnu dječu iz Jastrebarskog« (Večernji list od 30. 1. 1986., str. 5).

25. kolovoza 1942. piše nadbiskup svim župama da se kod dobrih obitelji smjesti što više kozaračke djece, a 'Karitas' će plaćati mjesечно za svaku dijete. U svoju kuću u Brezovici smjestio je 80 djece. Na taj način spašeno je 7.000 djece, »najvećim dijelom srpske narodnosti« (Službeni vjesnik, veljača 1986.).

6. rujna 1942. nadbiskup posebnom okružnicom ponovno poziva da se pomogne toj djeci: »Hiljade je obitelji unesrećenih. Hiljade je domova spaljeno. Hiljade djece ne zna ni za oca ni za majku« (Katolički list, str. 15. 10. 1942.).

1. studenoga 1942., na Sve svete, kaže u propovijedi: »Pogledajte tužna lica one hiljade djece što lutaju naoko ne znajući ni za oca ni za majku. Sjetite se onih zaplakanih majki koje tragaju za izgubljenom djecom« (Katolički list, br. 46, od 12. 11. 1942.).

Posebnim nadbiskupovim zauzimanjem »spaseno je od gladi i smrti« oko 7.000 djece, najvećim dijelom pravoslavne i partizanske (Službeni vjesnik, br. 6/45 i Dedijer, isto, str. 721).

U knjizi »Radovi«, vol. 16. Instituta za hrvatsku povijest« stoji podatak zapisan za vrijeme rata: 16. 12. 1942.: »Rodoljubna akcija za pomaganje postradalih, osobito nevinje djece... se intenzivno provodi... Na čelu je nadbiskup Stepinac.« Navodi se dalje kako je zauzetoču nadbiskupovom sakupljeno 6 milijuna kuna »za srpsku sirotu dječu« i da je smješteno »preko 6000 djece« (str. 220).

Juretić izvještava jugoslavensku vladu u ožujku 1943.: »Vođena je i akcija za smještanje srpske i hrvatske djece kojoj su okupatori ubili ili zatvorili roditelje. Već je javljeno, sada da je Caritas smjestila na taj način u hrvatska sela šest hiljada djece, a sad se vodi akcija za smještanje novih pet hiljada. Hrvatska sela se natječu u preuzimanju te djece. U samom Zagrebu do Božića oko petsto obitelji uzelo je to jedno ili dvoje djece« (Boban, isto, str. 195—196).

Koliko je imalo utjecaja nadbiskupovo pozivanje Zagrepčana na spa-

šavanje ove djece vidi se iz članka »Kozaračka dječa Zagreba«, objavljenog u »Vjesniku« od 23. 4. 1983., gdje čitamo: »Od 3336 djece iz logora za djece u Jastrebarskom od kraja rujna 1942., ilegalno je predano u porodice 1637 djece... Povjesničari danas ocjenjuju: zagrebačka akcija spasavanja kozaračke djece jedna je od najneobičnijih bitaka našeg oslobodilačkog rata.«

Ivo Politeo, govoreći na sudu 1946. o ustanovi 'Karitas', kaže: »Poznato je kolika je dobročinstva nadbiskup Stepinac preko ove ustanove iskažao siromasima, bez razlike vjere, narodnosti i mišljenja, koliko je djece — napose pravoslavne i partizanske, s Kozare oko 7.000! — spasio, koliko je plemenitih antifašističkih građana sakupio oko ove ustanove« (Dedijer, str. 720, 721).

● Jasenovački logor — sramotna ljaga

Politeo je predočio sudu i pismo nadbiskupu iz partizana od »Svetozara Rittiga«, pisano koncem prosinca 1942. gdje dr. Rittig priznaje Nadbiskupu njegov teški i mučni rad i položaj, velike žrtve, što ih doprinosi narodu« (Dedijer, str. 707).

6. veljače 1943. šalje nadbiskup prosvjed Casertanu: »Smatraj svojom dužnošću da kao zagrebački nadbiskup upravim na vas kao predstavnika Kraljevine Italije najenergičniji protest protiv nečuvenog nastupa talijanskih četa prema narodu mojih župa« (Cvitković, str. 191).

27. ožujka 1943. o istim zlodjelima podnosi detaljan izvještaj (Cvitković, str. 191. i Dedijer, str. 709).

»Američki radio je prenio proteste zagrebačkog nadbiskupa« (Dedijer, str. 730).

Povjesničar B. Krizman u knjizi »Pavelić u bježstvu« kaže: »Po brojnim sabirnim logorima u Italiji čamili su deseci tisuća interniranih Hrvata... umiralo se od gladi, terora, nečistili... Nadbiskup Stepinac i Hrvatski Crveni križ slali su vagonе hrane i odjeće tim jađnicima« (str. 197—198).

Mandić izvještava: »Početkom lipnja 1942. u Rim je stigao dr. Juretić, izaslan od nadbiskupa Stepinca, da se potanje informira o stanju interniranih i da vidi što bi se za njih moglo učiniti... Kad se broj zatočenika znatno umnožio i njihovo stanje postalo teško, nadbiskup Stepinac u ožujku 1943. poslao je u Rim dr. Juretića s Ivicom Eliašem da sustavno organiziraju pomoć zatočenicima« (Boban, isto, str. 150).

24. veljače 1943. piše nadbiskup Pavelić protiv zatvaranja ljudi u logore, posebno spominje sedam svećenika u Jasenovcu, pa doslovno kaže: »Ovo je sramotna ljaga i zločin koji vapi u nebo za osvetom, kao što je i čitav jasenovački logor sramotna ljaga za Nezavisnu Državu Hrvatsku« (Službeni vjesnik, br. 6/45; Petešić, 129; AKSA, br. 6/81, i dr.).

»Otač Tacchi Venturi piše kardinalu Maglioneu, Rim, 2. 3. 1943. Zauzima se za internirane Slovence i Hrvate, što ga je zamolio zagrebački nadbiskup Stepinac« (Dedijer, str. 727).

A. Juretić izvještava u ožujku 1943. izbjegličku vladu između ostalog: »Sporazumno između Nadbiskupove karitativne akcije Caritas i predstavnika HSS sprovedeno je u suficitarnim hrvatskim krajevima sabiranje hrane za pučanstvo deficitarnih krajeva koje umire od gladi. Do sada je sakupljeno oko 25 vagona hrane« (Boban, isto, str. 195).

6. ožujka 1943. piše Paveliću prosvjedno pismo zbog popisa nevjernih osoba i odvođenja u legore, pa kaže: »U koncentracijskim logorima nalaze se mnoge nevinje osobe... u Italiji se nalaze na desetke hiljada naših nevinih ljudi« (Dedijer, str. 737. i dr.).

(Nastavlja se)

Istina o našim biskupima u doba rata

(6)

8. ožujka 1943. ponovno nadbiskup pape Paveliću zbog zaštite progona: »Crkva ne poznaje nikakva straha pred ikojem zemaljskom silom, ako se radi o obrani najosnovnijih prava čovjeka« (Službeni vjesnik, veljača 1985., i Dedijer, isto, str. 708).

14. ožujka 1943. u propovijedi na Papin dan, kaže: »Svaki čovjek, bez obzira kojoj rasi ili naciji pripada... jednako nosi u sebi pečat Božje Stvoritelja i ima svoja neotuđiva prava kojih mu ne smije oteti ili samovoljno ograničiti nijedna ljudska vlast« (Katolički list od 18. 3. 1943. i AKSA, br. 7/85).

Iz izvještaja V. Perića ministru vojske 14. 5. 1943.: »Dr Stepinac nije dobro viđen ni kod ustaša ni kod Nemaca. Prilikom Papinog dana, kad je vršen veliki prijem u nadbiskupiji, dr. Stepinac je u svome govoru oštro protestovao protiv gonjenja Jevreja, što mu se jako zamerilo« (Boban, »Hrvatska u izvještajima«, str. II/108).

24. svibnja 1943. »Stepinac je kardinalu Maglioneu podnio informaciju o naporima hrvatske katoličke hijerarhije uloženim u korist pravoslavnih Srba i Židova« (Cvitković, str. 211, i Dedijer, str. 729).

11. lipnja 1943. piše dr. Weltman, predstavnik Komisije za pomoć europskim Židovima: »Mi znamo da je mons. dr. Stepinac učinio sve što je mogao da pomogne i olakša nesretni udes Židova u Hrvatskoj« (AKSA, br. 6/81, i Dedijer, str. 730). Ciril Petešić u feljtonu »Vatikan-ska istraga protiv Stepinca«, objavljenom u »Vjesniku« u veljači/ožujku 1982., kaže da je nadbiskup Stepinac 30. ožujka 1943. odnio u Rim preko 30 dokumenata svojih intervencija, od kojih se navodno 29 odnosi u korist Srba i 4 u korist Židova.

S propovedaonice protiv ustaških zločina i hitlerizma

27. ožujka 1943. piše protestno pismo talijanskom poslaniku Cesertano, koji je »kao i Pavelić mrzio nadbiskupa, te ga u zajednici s Pavelićem nastojao maknuti iz Hrvatske« (Dedijer, isto, str. 709).

U jednom je izvještaju zabilježeno: »29. marta 1943. zahvaljujući Nadbiskupovom zauzimanju, postignuto je da se može vratiti 1.800 Jevreja, koji su iz Grčke bili upućeni u Njemačku« (Dedijer, str. 737—738).

Dr. D. Mandić u svibnju 1943. izvještava: »Stepinac se vrlo dobro drži i postaje sve borbeniji. On je već na samom početku imao nekoliko sukoba s Pavelićem, a sada već javno s propovedaonicama govori protiv ustaških zločina i hitlerizma. Njegovi se govorovi štampaju i ilegalno šire u vidu letaka. Posljednji veliki govor održao je na proslavi papinog rođendana (14. 3. 1943.) i taj se govor dijelio pred katedralom. Kanonici su isto tako borbeni« (Boban, isto, str. 267).

Slične podatke iznosi Dedijer u II. knjizi »Priloga...« pa kaže: »Stepinac je tražio od župnika u Hrvatskoj da mu pošalju podatke o zločinima koje su nacisti i fašisti... učinili na našem području. Te podatke je Stepinac lično odneo u Rim i predao papi Piju XII.« (str. 544—545).

U knjizi »Grada za povijest NOB-a«, u V. knjizi, nalazi se »Izvještaj H. Čačića za mjesec srpanj 1943.« s datumom 6. 8. 1943. U izvještaju između ostalog stoji: »O stanju u samom Zagrebu možemo izvestiti samo ovo: Mržnja spram okupatora i ustaša... stalno raste... Građanski sloj stanovništva nalazi se odušak svog neraspolaženja spram fašizmu i odlaskom na Stepinčeve propovijedi te opširnim diskusijama o tim propovijedima« (str. 724—725).

U rujnu 1943. nadbiskup daje partizanskom svećeniku Janku Petanu »odobrenje za obavljanje svih svećeničkih funkcija« u partizanima (Petešić, str. 117).

Piše:
Slavko Antunović

Zahvaljujući procesu demokratizacije, koji se odražava i u sredstvima javnog priopćivanja mnoge teme prestaju biti tabu-teme. Ipak, u ovom feljtonu o stvarnom ponašanju hrvatskih biskupa u ratno doba iznose se samo podaci koji su već bili objavljeni u različitim publikacijama u ovoj zemlji, pa su prema tome pristupačni našoj javnosti. Razumije se da bi zacrtana tema zahtijevala dublju i svestraniju prouku, koja nužno prelazi okvire novinskog feljtona, no dok nemamo takve prouke, i ovi — već objavljeni, ali ovdje zajedno skupljeni podaci stanovit su doprinos upoznavanju te tematike.

1943. piše nadbiskup jednom svećeniku: »Čudim se da su moji živeći još na mjestu s obzirom na ono što moram svaki dan proživjeti« (AKSA, br. 7/85).

Krležino svjedočanstvo

31. listopada 1943., na blagdan Krišta Kralja, održao je nadbiskup glasovitu propovijed pred katedralom u Zagrebu: »Mi, osuđujući sve nepravde, sva ubijanja nevinih, sve paleže mirnih sela... odgovaramo ovačko:... Katolička Crkva ne poznaje rasa koje gospodaju i koje robuju... Mi ne možemo odobriti da se ubijaju nevinji zato što je možda tkogod iz zasjede ubio jednog vojnika, pa bio on i najpllemenitije rase... Sistem strijenjanja stotine talaca radi zločina kojem se ne može otkriti krivca—poganski je sistem« (Službeni vjesnik, br. 2—3/46, 2/77, i dr., i Dedijer, isto, str. 705).

7. studenoga 1943. u novinama »Hrvatski narod« ustaški ministar Makanec, u članku »Pozvan i nepozvani«, napada nadbiskupa Stepinca zbog navedene propovijedi jer da on ne razumije »smisao političke borbe« (Službeni vjesnik, br. 2—3/46, i Dedijer, isto, str. 707).

Miroslav Krleža, koji je inače na suprotnom kolosijeku od nadbiskupa Stepinca, priznaje mu hrabrost u propovijedanju: »Za polnočku 1942. ili 1943. održao je za ono vrijeme pristojan, ali za ustaške vlasti provokativan govor u kome je rekao da su svi ljudi na ovoj zemaljskoj kugli braća, pa bili oni Židovi. Srbi ili već ne znam tko« (Čengić: »S Krležom iz dana u dan«, zapis od 13. 2. 1977., str. 200).

Ivo Politeo je na suđu 1946. rekao što su Stepinčeve propovijedi značile Zagrepčanima: »One su im bile u onim teškim vremenima glavna utjeha, čvrst oslonac za ustrajnost u otporu, lijepa nada u prepast ustaštva i fašizma, u bolju skoru budućnost« (Dedijer, str. 706).

25. siječnja 1944. piše nadbiskup dr. Josipu Vragoviću, upravitelju redarstva u Zagrebu, gdje molí da oslobođi sedam pravoslavaca koji su »nedužno odvedeni i protiv njih ne postoji nikakva optužba, nego su radi toga uhapšeni jer su pravoslavne vjere« (Cvitković, str. 209).

29. listopada 1944., na Krista Kralja, opet uobičajena propovijed: »Danas... jauče čitava kuga zemalj-

ska. Padaju ne samo sitna djeca...« (Katolički list, br. 14/1944).

Ciril Petešić u svojoj knjizi navodi stanovitu suradnju nadbiskupa s partizanima. Svima svećenicima koji su djelovali u partizanskim jedinicama davao je potrebnu jurisdikciju. Dopisivao se s Rittigom, svećenikom u partizanima. Spominju se pisma od 9. 11. 1944. i 15. 11. 1944. Rittigu je u partizane stao sol, petrolej pa čak i plaću (str. 144—145).

28. prosinca 1944. župnik Suić iz Čučerja moli, a nadbiskup isti dan pismeno intervenira kod Visokog ministarstva oružanih snaga u Zagrebu da se maknu strojnica s tornja crkve. Intervencija je uspjela (Petešić, str. 183).

U veljači 1945. piše Ivan Šibl, visoki partizanski rukovodilac, u svom »Ratnom dnevniku« o župniku iz Mikleuša, Kockoviću, članu Okružnog odbora NF, i njegovoj vezi s nadbiskupom Stepincom, koji da »je bio blage čudi« (str. 411—412).

11. ožujka 1945., na Papin dan, kaže nadbiskup u propovijedi: »Danas vlađa svijetom mržnja... Ne preza se ni pred najkrvavijim zločinima prema ljudima, koji misle drukčije nego njihovi protivnici« (Katolički list, br. 11/1945).

14. ožujka 1945. župnik iz Čučerja ponovno traži interveciju od strane nadbiskupa zbog nečovječnih postupaka tamošnjih ustaša. Župnik konstatira u svom dnevniku da je »intervencija pomogla« (Petešić, str. 185—186).

18. ožujka 1945. govori nadbiskup u bazilici Srca Isusova u Zagrebu »o načelima pravednog mira među ljudima i narodima« (Katolički list, br. 11—13/45, i AKSA, br. 7/85).

Protiv rušenja Zagreba

Aleksandar Vojnović u knjizi »Zločin je bježao na Zapad« tvrdi da je pred kraj rata ilegalni Stab za oslobođenje Zagreba suradivao s nadbiskupom: »Ti isti ljudi imaju o Stepincu sasvim određeni sud... Tako smo preko K 28 A — inž. J. Machaček — uspjeli iznudit razgovor sa Stepincom... da nam izvuče drugove iz zatvora« (str. 91—92).

Početkom svibnja 1945. Nijemci su imali plan pri povlačenju porušiti sve značajnije objekte u Zagrebu. Nadbiskup s tajnikom opata Marcone, Masuccijem, učinio je sve moguće da spasi Zagreb od rušenja (A. Ben, str. 493).

Ivan Mužić u svojoj knjizi »Hrvatska politika i jugoslavenska ideja«, Split, 1969., na nekoliko mjesta spominje i nadbiskupa Stepinca. Npr. — »Bezakonja je bilo toliko... Prosvjedovao je više puta i sam Stepinac« (str. 235). — »Stepinac je prosvjedovao kod ustaških vlasti zbog ubijanja Srba i Židova... i rasističke ideologije« (str. 246). — »Kad su ustaše došle uhapsiti Marcone, Stepinac je u Ministarstvu unutrašnjih poslova izjavio da će tada početi sva zvona zvoniti na uzbunu« (str. 247—248).

Louis Breiner, predsjednik američkih Židova, izjavio je 30. 10. 1946. za nadbiskupa Stepinca: »Mi znamo iz njegove prošlosti, počevši od godine 1934. pa dalje, da je on bio istinski prijatelj Židovima koji su u ona vremena stenjali pod Hitlerovim progona i progona njegovih slugana. On je bio jedan od rijetkih ljudi u Evropi koji su se dogli protiv nacisticke tiranije u doba kad je bilo najopasnije... Iza njegove sestosti pape Pija XII. nadbiskup Stepinac bio je najveći branitelj proganjениh Židova u Evropi« (AKSA do 17. 2. 1984).

Ivo Politeo na poznatom sudskom procesu dokumentirano je tvrdio: »Tko je javno prosvjedovao, bio je nadbiskup Stepinac.

(Nastavlja se)

Istina o našim biskupima u doba rata

(7)

«Htio bih vidjeti onoga tko je na okupiranom području... neposredno pred okupatorom i ustaškom vlasti tako otvoreno, energično i često orisujedovao protiv svih nasilja okupatora i ustaša!» (Dedijer, str. 700). — «Htio bih naći onoga, tko se ušred okupiranog Zagreba, u jeku okupacije, u šumi njemačkih i ustaških bajuneta, a sam bez oružja, tako hrabro usprotivio tada još najmođnijem i Hitleru, manje moćnom Mussoliniju i još manje moćnom Paveliću» (Dedijer, str. 704). — «Hiljade i hiljade Hrvata, Židova, Srbaca, Slovenaca, aktivista, komunista, antifašista i uopće ljudi bez razlike vjere, narodnosti ili političkog uverenja imadu baš nadbiskupu Stepinu zahvaliti svoje živote» (Dedijer, str. 705—706).

Tito primio Stepinca

Sigurno je da prvenstveno vrijedi i za nadbiskupa Stepinca izjava dr. Vladimira Bakarića 24. 3. 1946. u Saveznoj skupštini u Beogradu »da se visoki službeni funkcionari Klera... nisu angažirali za Nijemce i NDH« (Dedijer, str. 719).

Zbog svojih zasluga u ratu, nakon rata nadbiskup prima vidna priznanja.

Već 4. lipnja 1945. prima ga predsjednik jugoslavenske vlade Josip Broz Tito (Dedijer: »Prilozi II...«, str. 561).

Prima ga također predsjednik hrvatske vlade Vladimir Bakarić. On mu i uzvraća posjet 28. lipnja 1945. (Dedijer, isto, str. 563).

Priznati rodoljub, istarski svećenik Božo Milanović, koji je primio odlikovanje od Predsjednika Republike, dolazi u rujnu 1946. u Zagreb da pohodi tri prva čovjeka u Hrvatskoj: dr. Bakarića, Nazora i nadbiskupa Stepinca (»Moje uspomene«, str. 150).

Nadbiskup Stepinac, kao poseban gost, prisustvuje prvim zasjedanjima Sabora Hrvatske poslije rata.

Nedavno su u nas objavljene fotografije koje prikazuju nadbiskupa Stepinca s dr. Vladimirom Bakarićem i drugim političkim ličnostima na svečatostima neposredno nakon rata.

Navest čemo još neke dokumente o našim biskupima iz novije objavljene literature.

Pavelić se 6. lipnja 1941. žalio Hitleru na Crkvu i biskupe u Hrvatskoj: »Na primjer, hrvatski biskup (misli na nadbiskupa Stepinca) dao mi je pouku da se može vladati samo ako se što je moguće više pepušta... No papa također — potužio se Pavelić Hitleru — ne želi priznati Nezavisnu Državu Hrvatsku« (B. Krizman: »Pavelić između Hitlera i Musolinija«, Zagreb, 1980., str. 140).

Dr. Rudolf Bičanić osvrće se prosinca 1941. na »Memorandum SPC od augusta 1941.« pa kaže:

»Na više mesta u memorandumu optužuje se Katolička Crkva... Nedela izvršena od strane izvesnih ustaša fanatika ne mogu biti povod da se po njima prosuduje opšti rad Katoličke Crkve... Imamo verodostojnih izveštaja o stavu katoličkih biskupa, a naročito o stavu nadbiskupa Stepinca, koji su odlučno protestovali protiv klanja i proganjanja Srba« (str. 262).

»Vatikan je već učinio intervenciju«

Nadalje se tvrdi da je poznat »stav katoličkih biskupa u Hrvatskoj, a naročito nadbiskupa Stepinca koji su protestovali protiv progona Srba. Isto tako stav katoličkog sveštenstva u Liki i drugim oblastima koji su pomagali i štitili srpske izbjeglice« (B. Krizman: »Jugoslavenske vlade u izbjeglištvu«, Zagreb 1981., str. 268).

U brzojavu od 14. srpnja 1942. iz Carnigrada govori se o Repotetu, koji je bio u Zagrebu: »Prema onome što je on čuo u Zagrebu od Srba, biskup Stepinac drži se dobro. On je u puno slučajeva intervensirao za Srbe, pomagao ih i branio« (Nav. djele, str. 324).

Predstavnik Kraljevine Jugoslavije pri Vatikanu, Mirošević — Sorgo, piše 4. srpnja 1941. Ministarstvu vanjskih poslova: »Znadem da je Vatikan već učinio intervenciju na više strana protiv progonstva našega življa« (Isto, str. 491).

Opat G. Marcone, predstavnik Svetе Stolice u NDH, piše 20. II. 1945. pismo Paveliću gdje se zalaže »za pomilovanje na smrt osuđenih« i prosvjeduje što se »često izriču smrte kazne, donijete često bez formalnog postupka« (B. Krizman: »Ustaše i Treći Reich«, Zagreb, 1983., str. 235 i 361).

Tajnik izaslanstva Vatikana kod hrvatskog episkopata Masucci 8. svibnja 1945. »zapisuje da su tog dana u 12 sati otišli s Nadbiskupom njemačkom generalu da mu reču neka preda grad ne pružajući otpor. U 13 sati su poslije velikog natezanja uvjerili generala o razboritosti njihova savjeta i general je, navodno, tek tada popustio« (Isto, str. 332).

U sabirne logore našim ljudima u Italiji »nadbiskup Stepinac i Hrvatski Crveni Križ slali su vagone hrane i odjeće tim jednicima... a svestrano su pomagali i svećenici i redovnici hrvatske narodnosti« (B. Krizman: »Pavelić u bježstvu«, Zagreb, 1986., str. 198).

Zupnik August Kralj piše 15. listopada pismo Paveliću prosvjedujući protiv odvođenja u logor u Jasenovac 2000 njegovih župljana iz Crvenog Boka kod Sunje (Isto, str. 470, 471). Već smo ranije bili rekli da je prosvjed uspio i da su gotovo svi vraćeni svojim kućama.

Ranije je izneseno da je svećenik Ante Đurić bio 1942. logornik u Dvoru na Uni. Međutim, u optužnicu Anti Paveliću spominje se svjedok Slavko Paulin, sudac iz Dvora, koji je išao s tim Đurićem u Zagreb Paveliću prosvjedovati protiv »masovnog hapšenja Srba... Pavelić je... formalno obećao da će sprječiti daljnje uništavanje Srba« (Isto, str. 489—490).

U istoj optužnici svjedok svećenik Đurić »iskazao je, da je predsjedniku vlade uputio pismeni protest protiv zločina ustaša nad 1300 obitelji pravoslavaca koji su prešli na katoličku vjeru« (Isto, str. 491).

»Čuvajmo da što manje ljudi izgubi glavu«

Sličan je »iskaz svjedoka Anderlića dr. Vinka, rimokatoličkog župnika iz Sotina. Taj svjedok iskazao je da je Paveliću uputio pismeni protest

Piše:
Slavko Antunović

Zahvaljujući procesu demokratizacije, koji se odražava i u sredstvima javnog priopćivanja mnoge teme prestaju biti tabu-teme. Ipak, u ovom feljtonu o stvarnom ponašanju hrvatskih biskupa u ratno doba iznose se samo podaci koji su već bili objavljeni u različitim publikacijama u ovoj zemlji, pa su prema tome pristupačni našoj javnosti. Razumije se da bi zacrtana tema zahtjevala dublju i svestraniju prouku, koja nužno prelazi okvire novinskih feljtona, no dok nemamo takve prouke, i ovi — već objavljivani, ali ovde zajedno skupljeni podaci stanovit su doprinos upoznavanju te tematike.

protiv namjere Nijemaca da se iz pojasa Dunava isele sve narodnosti koje nisu Nijemci« (Isto, str. 491).

Stjepan Gaži iz Berna 2. svibnja 1942. izvještava: »Akcija za prisilno prevodenje pravoslavaca na katoličanstvo nije nikada dočekana s odravljanjem od višeg Klera« (str. 63).

U narednom izvještaju 2. lipnja 1942. Gaži kaže: »Viši Kler je protuustaški i ne odobrava masovna pogubljenja« (Lj. Boban: »Hrvatska u izbjegličke vlade«, Zagreb, 1985., str. 75).

U izvještaju A. Juretića J. Krmjeviću 10. lipnja 1942. čitamo: »Biskupi: drže se vrlo dobro... Općenito deviza je biskupa: čuvajmo da što manje ljudi izgubi glavu. Svjesni su paklene osnove Nijemaca i Talijana da se što više pokoljimo i istrijebimo« (isto, str. 160). »Između episkopata i vlade sve su zategnutiji odnosi« (Isto, str. 161).

»Inače Kler vani — napose u mještovitim krajevima mnogo se zauzima za progovjene sakrivajući ih i materijalno ih pomažući« (Isto, str. 161).

U izvještaju 3. prosinca 1942. stoji: »Od katoličkih organizacija: Katolička akcija se dirži dobro, puno se radi na zbrinjavanju djece i prehrani pučanstva« (Isto, str. 169).

U izvještaju N. Ružić Šrđanu Budisavljeviću 8. listopada 1941. piše: »Katolički Kler i redovnici... sada se čuje mnogo svjetlih moimenata o spasavanju pravoslavnih po svećenicima — a čuje da se poduzelo nužno da se iz crkvenih redova izbace svi oni koji su isuviše aktivno sudjelovali u ustaškim redovima« (Isto, str. 467). Izbačeni su npr. Filipović, Brekalo, Marjanović, Medić, Prlić i drugi.

U izvještaju od 20. srpnja 1942. čitamo: »Dio visokog Klera absolutno su protivnici režima. Oni su protiv svakog aktivnog angažiranja Klera u ustaški pokret« (Isto, str. 477).

Dr. Prvišlav Grisogono piše 20. svibnja 1942. nadbiskupu Stepincu, pa kaže za Katoličku Crkvu da je »u svim vremenima vrlo često prednjačila primerima visoke etičke i humanosti užvišenosti« (Isto, str. 289).

U knjizi N. Terzića »Jugoslavija u aprijskom ratu« spominje se neka poslanica koju je navodno nadbiskup Stepinac uputio hrvatskom narodu, pa se kroz tu poslanicu želi kompromitirati nadbiskup Stepinac. Boban je u svojoj knjizi u potpunosti dokazao da je Terzić tu poslanicu izmislio jer da zagrebački nadbiskup nije

nikada tako nešto napisao (Lj. Boban: »Kontroverze iz povijesti Jugoslavije«, Zagreb, 1987., str. 336—337).

U knjizi N. Đuretića »Saveznici i jugoslavenska ratna drama« također se pokušava neistinito prikazati držanje nadbiskupa Stepinca. I ove su neistinite opovrgnute prikazivanjem potpunijeg nadbiskupova stava (Isto, str. 431—434).

U izvještaju A. Juretića J. Krmjeviću od 10. lipnja 1942. čitamo: »Mnogi i mnogi od Klera spasili su mnoge Srbe uz opasnost svoga života« (Boban: »Hrvatska u izvještajima...«, I, str. 162).

U izvještaju od 4. siječnja 1942. stoji: »Držanje katoličkog Klera, sem izuzetaka, na punoj je visini. Crkva pomaže koliko god može« (Boban: »Hrvatska u izvještajima...«, II, str. 13, 14).

Što se spočitava biskupima?

Nakon što smo iznijeli pozitivne akcije naših biskupa u korist progona, postavlja se pitanje u čemu ih se onda okrivljuje? Što im, na primjer, Dedijer upisuje u »zločine«; u čemu su krivi za genocid?

Većina biskupa pohodila je Pavelića u lipnju i studenome 1941., iz čega Dedijer pokušava dokazivati da su oni time davali Paveliću određenu potporu. Međutim, iz brojnih ovdje citiranih dokumenata vidi se sasvim nešto drugo: da su osuđivali njegove postupke i zbog toga bili »personae non gratae«.

Zatim, većini biskupa dano je određeno odličje, za koja odličja naši današnji povjesničari tvrde da nisu ništa posebno značila.

Tri biskupa (Stepinac, Burić i Šimrak) izabrani su od Biskupske konferencije u odbor za prelaskove pa se polkušavaju njima pripisati zlodjela koja su ustaše u vezi s tim činile. Međutim, brojni dokumenti, ovdje navedeni, govore suprotno.

U svojoj knjizi (Vatikan i Jasenovac) Dedijer poimeno »navodi zločine« pojedinih biskupova i to:

Za Petra Čule kaže da je prilikom svoga ustoličenja rekao da su mu »u molitvama... misli letjeli k poglavniku i izmučenoj Hrvatskoj« (str. 462).

Pavao Butorac da je u Rim poslao neki telegram-sažalnicu (str. 122).

Na području Slavonije navodno se širio neki letak o prelascima i da se na letku spominjalo ime biskupa Antuna Akšamovića (str. 183).

Sarajevski nadbiskup Ivan Šarić da je o Božiću 1941. spjevao odu poglavniku (str. 111) i da je 1945. pobjegao iz zemlje (str. 586).

Biskup Jozo Garić da je 1945. napustio zemlju (str. 586).

Biskup Janko Šimrak da je »nastojao privući što više pravoslavaca« u grkokatolike (str. 462) i da je priman u audijenciju kod pape Pija XII. (str. 533).

To je uglavnom sve što Dedijer stavlja u krivnju ondašnjim biskupima, izuzev nadbiskupa Stepinca, kojemu je posvetio daleko najveći prostor, pa ga spominje na preko 40 stranica svoje knjige. Pokušajmo »krivnje« koje se pripisuju nadbiskupu Stepincu malo sistematizirati.

Kao prvo, Dedijer navedi nekoliko očitih neistina, npr.:

— Da su ustaše predale Stepincu čuvanje nekog zlata (str. 41 i 593) — ovo nije istina; na poznatom sudjelu dokazano je da je to zlato bilo pohranjeno kod Franjevaca i oni su zbog toga bili suđeni.

— Da je »Vatikan pomogao Stepinu da pogazi zakletvu Jugoslaviji« (str. 130) — nije nikada postojala nikakva zakletva.

— Da Stepinac šalje u Brčko nekog biskupa Violaniju zbog prelaska (str. 509) — nikada nije postojao nikakav biskup toga imena, niti je nadbiskup Stepinac imao vezu s bilo kakvom Violanijem.

(Nastavlja se)

Istina o našim biskupima u doba rata

(8)

Dedijer nadalje citira ondašnji ustaški tisak, koji da je povoljno pišao o nadbiskupu Stepincu (str. 107 do 109, 120, 582, 585. i dr.); međutim, poznato je koliko je taj tisak bio pun lažne propagande, a iz iznesenih ovdje dokumenata vidi se koliko je ustaški vrh zapravo mrzio nadbiskupa Stepinca.

Isto treba suditi i o Izvještajima poslanika u Rimu Rušinovića, koji je pisao onako kako se svidjelo njegovim naredbodavcima (str. 464, 466, 566). Politeo tvrdi kako se je »mora udaljiti od istine« (Dedijer, isto, str. 711).

Dedijer citira i tobožnji Stepinčev dnevnik u kome se spominju susreti s političkim vodama (str. 62–63, 92–93, 96), međutim ti opisi ništa posebno ne govore jer i sam Dedijer priznaje da su upise u dnevниke vršile druge osobe, najčešće nadbiskupovi tajnici, koji su pojedine događaje gledali na svoj način.

Falsificirano pismo Papi

Dedijer nadalje na više mesta spominje neko navodno Stepinčev pismo od 18. svibnja 1943., pisano papi (str. 131, 468, 534, 575–577). U pismu se navodno govori o zlodjelima četnika, što Dedijer pokušava reći da se je mislilo općenito na Srbe. Međutim, u obrani na poznatom suđkom procesu, odvjetnik Ivo Politeo potpuno znalački dokazuje da nadbiskup Stepinac nije nikada pisao navedeno pismo, nego da je to najobičniji ustaški falsifikat. Začuduje to što Dedijer toliko pozornosti pridaže tom pismu, da bi što više ocrnio Stepinca, a u svojoj knjizi objavio je i obranu Politea, gdje se na stranicama 709–712 dokazuje da se radi o krivotvorini.

Osim navedenih očitih neistina, Dedijer u svojoj knjizi za nadbiskupa Stepinca navodi još ovo:

— 28. travnja 1941. napisao je okružnicu svome svećenstvu u kojoj navodi osnutak nove države, koja da bude »Božja zemlja« (str. 109–111).

— Prisustvuje ispraćaju »Hrvatske mornarice« (str. 196).

— Pristaje da ga BK izabere u Odbor za prijelaze (str. 484).

— Vatikan tobože utječe na njega da se zalaže za spašavanje NDH (str. 573).

— Navodi da je Stepinac »čovjek Vatikana« (str. 581).

— Govorio je protiv bombardiranja civilnih ciljeva, a to su činili saveznici (str. 583).

— Primio je na čuvanje arhiv vanjskih poslova NDH i predao novim vlastima (str. 593).

— Bio je na čelu vojnih dušobrižnika, zapravo imenovan od pape za vojnog vikara (str. 742).

To su eto svi »zločini« koje Dedijer podmeće našim ratnim biskupima. Neka čitaoci ocijene gdje je tu genocid o kojem Dedijer i njemu slični toliko govore i pišu.

Zločini, i to strašni zločini, učinjeni su u prošlom ratu i prema Srbima i prema Židovima i prema Hrvatima

tim, ali to nije činila Katolička Crkva, to nisu činili biskupi i svećenici, nego oni koji su se oglušili o nauk Crkve, biskupa i svećenika.

Odgovornost katoličkih svećenika

Iako u »Katolički vrh u Hrvatskoj« treba uzeti prvenstveno biskupe, Dedijer u svojoj knjizi »Vatikan i Jasenovac« navodi osim biskupa i oko 200 katoličkih svećenika koji su, po njemu, sudjelovali u genocidu nad Srbima. Zbog toga, a i radi toga što se biskupima prigovara da su odgovorni i za djela svojih svećenika, potrebno je nešto reći i o tim imenovanim svećenicima.

Od tih dviјe stotine, Dedijer ih po vrstama »zločina« ovako raspoređuju:

Nadbiskup Alojzije Stepinac, dr. Vladimir Bakarić na svečanoj tribini 27. srpnja 1945. u Zagrebu

— 120 njih je odlikovano; ništa im se drugo ne pripisuje u grijeh nego da su primili za NDH neko odličje; — 30 ih je sudjelovalo u pokoljicanju pravoslavnih; — 20 ih je bilo vojnih dušobrižnika; — 30 ih je, po Dedijeru, činilo razne delikte, npr. širili su ustašku propagandu, pozdravili osnutak NDH, pojavljivali se u društvu ustaša, sudjelovali u razoružanju starougoslavenske vojske, bili ustaški nastrojeni, bili za samostalnost hrvatske države itd.

Jedan je, po Dedijeru, bio i koljač, međutim radi se o Tomislavu Filipoviću, koji je, čim se priključio ustašama, isključen iz svećenstva i istjeran iz franjevačkog reda, pa prema tome ne pripada među svećenike.

Što se tiče ratnih odličja, nedavno smo pročitali u društvenom tisku kako ta odličja nisu ništa značila. Odlikovan je za NDH dr. fra Vitomir Jeličić od strane Pavelića, a nakon rata je isti Jeličić od Predsjednika Republike primio Orden zasluga za narod sa srebrnom zvjezdrom »radi pomaganja NOB« (Petešić, str. 202).

Piše:
Slavko Antunović

Zahvaljujući procesu demokratizacije, koji se odražava i u sredstvima javnog priopćivanja mnoge teme prestaju biti tabu-teme. Ipak, u ovom feljtonu o stvarnom ponašanju hrvatskih biskupa u ratno doba iznose se samo podaci koji su već bili objavljeni u različitim publikacijama u ovoj zemlji, pa su prema tome pristupačni našoj javnosti. Razumije se da bi zacrtana tema zahtijevala dublju i svestraniju prouku, koja nužno prelazi okvire novinskog feljtona, no dok nemamo takve prouke, i ovi — već objavljivani, ali ovdje zajedno skupljeni podaci stanovit su doprinos upoznavanju te tematike.

Zahvalnost pravoslavnog episkopata glinskom župniku

Odlikovani su za NDH npr. svećenici: Ivan Butorac, župnik iz Mrkoplja, a bio je delegat JNOF-a za Gorski kotar (Petešić, str. 263); — Mato Klarić, župnik iz Obrovca, a Talijani su ga zatvorili »zbog neprijateljske propagande« (Petešić, str. 213); — Grga Starčević, župnik iz Otočca koji je »prvi digao glas protiv ustaških progona Srba«, a Rittig je kod njega stanovao dok je boravio u Otočcu (Petešić, str. 28).

Većina svećenika koji su imali udjelu u prelascima pravoslavaca imali su najbolje namjere da te ljudi spase. I mnogi su u tome uspjeli. Na primjer »Crveni fratar«, t.j. Zlatko Sivrić, o kome je napisana cijela knjiga, i mnogi drugi.

Dedijer npr. okrivljuje za »prekrštanje« glinskog župnika Franju Žužek, a Žužek nakon rata prima »pismo priznanje i izraze zahvalnosti od pravoslavnog episkopata iz Karlovca za svoje humano ponašanje prema pravoslavnima u Glini i okolicu u II. svjetskom ratu« (Mijo Dukić: »Glina i okolica«, str. 161).

Vojni svećenici u domobranstvu, kao i vjerski referenti u NOB-u, mogli su činiti samo dobro, djelovati na vojne da budu više ljudi, da vode računa da se za zločine odgovara ne samo pred ljudima nego i pred Bogom.

Glede onih preostalih 30-ak svećenika, za koje se paušalno iznose neke njihove krivnje, pitanje je koliko su stvarno krivi, glédano iz današnje perspektive. Npr. svećenika Matu Moguša neki su svjedoci, pa i Dedijer, opisali kao najgoreg zločinca, a s druge strane postoje podaci o njegovoj suradnji s NOB-om i sudjelovanju na Konferenciji KNOF-a (Petešić, str. 146, 147).

Slično je svojedobno bio optužen svećenik Augustin Kralj za »zločine« prema Srbima u okolini Sunje. Međutim, u Arhivu Hrvatske u Zagrebu postoji zapisnik od 20. travnja 1956. iz kojeg se vidi da je njegovim zalaganjem spašeno iz Jasenovca 1300 mještana, uglavnom Srba iz Crkvenog Boka (»Glas Konciila« od 18. 9. 1988.). Svjedok tih dogadaja Savo Skrobo piše u sisačkim novinama »Jedinstvo« od 4. 2. 1988. da se je radio o 2000 stanovnika triju susjednih sela spašenih iz logora, a u

molbi za puštanje iz logora da je stajalo da su »pokršteni«.

Pitanje je, kad bi se analizirao rad i ostalih 28 svećenika, koliko bi ostalo od njihove krivnje. Međutim, ako uzmemo prema Sematizmu iz 1939. da je u hrvatskim biskupijama bilo 3617 svećenika, onda tih 28 iznosi manje od 1%.

Svojedobno se spočitavalo nadbiskupu Stepinicu da je on svojim odnosom prema ustaškoj vlasti posredno poticao svoje svećenike da i oni prihvate ustašku ideologiju.

Ponajprije, poznato je da je nadbiskup Stepinac branio svojim svećenicima da se bave politikom. Politeo kaže da je nadbiskup 8. 2. 1942. »zabranio četvorici u Sabor imenovanih svećenika da budu njegovi članovi« (Dedijer, isto, str. 708). A Cvitković u navedenoj knjizi citira nadbiskupovu Okružnicu od 24. 9. 1943., u kojoj svećenike odvraća od politike (str. 169). A ako se koji »svećenik ogriješio o prava svoga bližnjega, ... bio je udaren crkvenim kaznama, dapače, i udaljen iz svećeničkog ili redovničkog staleža« (isto, str. 178).

»Srušeno i oštećeno 120 katoličkih crkava«

Od 774 svećenika zagrebačke nadbiskupije, koliko ih je ukupno bilo po Sematizmu iz g. 1939., Dedijer ih poimence navodi 39, koji su, po njemu, činili u ratno doba razne delikte i zlodjela.

Od toga broja njih su 24 primili neko od odličja, i ništa drugo, a već smo vidjeli da ta odličja nisu ništa posebno značila.

Dvojica su bili vojni dušobrižnici (Gulja i Jagodar), od toga jedan kao zamjenik, tj. samo »na papiru«.

Sestoricu Dedijer okrivljuje da su imali udjelu u prelascima, što samo po sebi ne mora biti nikakvo zlo, nego upravo obratno. Među njima navodi Franju Žužeka iz Gline i Augusta Krilja iz Sunje, za koje smo već istaknuli da su upravo tim činom spasili živote tisućama Srba i zbog toga poslije rata primili sasvim određena priznanja.

Adolfa Blagu, koji je »kriv« što je 1937. osnovao u župi organizaciju križarskog bratstva, autor ovi redaka osobno je poznavao i znade da je taj čovjek prema svakom bio prava dobra.

Isto je tako autor ovi redaka svjedok da je župnik Petar Sinjanović u Grubišnu Polju primao u kuću partie, davao im smještaj i hrano, pa otpada i krimen da je njegov kapelan Jakob Marjanović, uz njegovo znanje, pisao neko pismo rođaku u Zagreb da će, tobože, neki četnici dijati ustanak.

S druge strane, u knjizi Č. Petešića »Katoličko svećenstvo u NOB-u«, detaljno je opisan više od 330 katoličkih svećenika Hrvata koji su se posebno istaknuli za vrijeme rata kao suradnici NOP-a, sudionici NOB-a, suđeni, zatvarani, proganjeni i strijeljani od strane ustaša, četnika, Nijemaca i Talijana.

Poimence je nabrojeno 75 katoličkih svećenika i klerika sudionika NOB-a, od toga 20 Slovenaca i više od 50 Hrvata (str. 274–275).

Na popisu su daljnja 43 katolička svećenika poginula zbog suradnje s NOP-om i NOB-om, od toga polovicu Slovenaca, polovicu Hrvata (str. 275–276).

U pojedinim publikacijama navode se i drugi poginuli svećenici (npr. »Radovi«, vol. 16, str. 210. i dr.).

U jasenovačkom logoru bilo je desetak katoličkih svećenika, od kojih su gotovo svi tamo i ubijeni (Petešić, str. 120–129).

Posredno se može suditi o držanju katoličkih svećenika i po podatku koji iznosi Nikola Živković u knjizi »Ratna šteta u II. svjetskom ratu«: da je »srušeno i oštećeno 120 katoličkih crkava«.

(Svršetak)